

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

Здобувача вищої освіти Гавриленко Андрія Валерійовича

академічної групи 281м-23з-3 ІДУ

спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування

за освітньо-професійною програмою 281 Цифрове врядування

на тему: «Удосконалення публічного управління соціальним захистом
військовослужбовців в Україні»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Лашенко О.В.			
розділів:				

Рецензент:				
------------	--	--	--	--

Нормоконтролер:	Кравцов О.В.			
-----------------	--------------	--	--	--

Дніпро
2024

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему «Удосконалення публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні».

88 стор., 2 табл., 8 рис., 80 джерел.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ПРАВНИЧА ДОПОМОГА, ОДНОРАЗОВА ГРОШОВА ДОПОМОГА, МАТЕРІАЛЬНА ДОПОМОГА, СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ. ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ.

Об'єкт дослідження – система соціального забезпечення різних верств населення.

Предмет дослідження – удосконалення публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні.

Мета дослідження – вивчення сучасного стану та розробка рекомендацій щодо удосконалення соціального захисту військовослужбовців в Україні.

У першому розділі досліджено теоретичні основи соціального захисту військовослужбовців в Україні. Другий розділ присвячено дослідженню сучасного стану соціального захисту військовослужбовців в Україні. У третьому розділі розглядаються можливості удосконалення публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні.

Сфера практичного застосування результатів роботи – органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's degree qualification thesis on the topic « Improvement of public management of social protection of military personnel in Ukraine ».

88 pages, 8 figures, 2 tables, 80 sources.

PUBLIC ADMINISTRATION, SOCIAL SECURITY, LEGAL AID, ONE-TIME CASH AID, MATERIAL AID, SOCIAL GUARANTEES. MILITARY.

Object of research – system of social security of different strata of the population.

Subject of research – improvement of public management of social protection of military personnel in Ukraine

The purpose of research – study of the current state and development of recommendations for improving the social protection of military personnel in Ukraine

The first chapter examines the theoretical foundations of social protection of military personnel in Ukraine. The second chapter is devoted to the study of the current state of social protection of military personnel in Ukraine. The third chapter examines the possibilities of improving the public management of social protection of military personnel in Ukraine.

Scope of practical application – local self-government bodies, civil society institutions.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	8
1.1. Поняття та принципи соціального захисту військовослужбовців..	8
1.3. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту військових в Україні	18
1.3. Основні види соціального захисту військовослужбовцям в Україні	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....	38
2.1. Оцінка державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців.....	38
2.2. Аналіз системи соціального захисту військовослужбовців на прикладі Черкаської селищної ради Новомосковського району та її структурного підрозділу відділу центр надання адміністративних послуг Черкаської селищної ради.....	46
2.3. Аналіз основних проблем публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні.....	53
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ.....	57
3.1. Зарубіжний досвід соціального захисту військовослужбовців та його адаптація в Україні	57
3.2. Шляхи удосконалення соціального забезпечення українських військовослужбовців	70
3.3. Впровадження механізму соціального захисту військовослужбовців в Україні в сучасних умовах	74
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Основним обов'язком держави є забезпечення соціального захисту громадян та створення умов для гідного рівня життя. Право на соціальний захист належить до фундаментальних прав людини, яке має бути визнане й гарантоване на рівні державних структур. Конституція України, затверджена 28 червня 1996 року, в першій статті визначає Україну як суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу. У різних статтях Конституції (наприклад, ст. 3, 36, 44, 46, 47, 48) закріплено принципи соціального захисту громадян. Зокрема, стаття 3 Конституції проголошує, що людське життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищою цінністю, а права та свободи особи визначають пріоритети діяльності держави, яка несе відповідальність перед людьми за свою роботу. Соціальні права й свободи визнаються та захищаються державою, незалежно від статі, раси, релігійних або політичних переконань, походження тощо. Стаття 46 Конституції України, зокрема, надає громадянам право на соціальне забезпечення у випадках втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, у старості та інших випадках, передбачених законом.

Соціальна політика держави має забезпечувати реалізацію прав кожного, але особливий акцент робиться на категорії громадян, які потребують додаткового захисту через специфіку їхньої діяльності. До таких належать військовослужбовці та члени їх сімей, адже їхня професійна діяльність пов'язана з високим рівнем ризику. В умовах збройної агресії, економічної нестабільності та прагнення до європейських стандартів розвитку держави соціальний захист цієї категорії населення стає особливо актуальним.

Таким чином, одним з основних напрямів соціальної політики України є забезпечення належного соціального захисту військовослужбовців, які захищають суверенітет і територіальну цілісність держави. Після повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого 2022 року питання соціального захисту військових стало ще нагальнішим. Для українського суспільства стає

очевидною важливістю взаємозв'язку між обороноздатністю країни та рівнем матеріального забезпечення і соціального захисту тих, хто безпосередньо бере участь у її захисті.

З моменту вторгнення до системи безоплатної правової допомоги звернулися близько 12 тисяч військових за роз'ясненнями щодо виплат, компенсацій та інших форм допомоги. Згідно з доповіддю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2022 рік, актуальними залишаються питання щодо несвоєчасності виплат одноразової допомоги та ускладненого процесу отримання необхідних документів для такої допомоги.

Отже, удосконалення управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні є надзвичайно актуальною темою для дослідження.

Тема соціального захисту військовослужбовців в Україні стала предметом дослідження таких науковців, як Р. В. Гринько, А. Ф. Мота, С. А. Петrenchенко, Т. Я. Грень, М. СмушКулеша, А. Федорова, Б. Мойса та інших. Попри те, що окреслена тема вже розглядалась у численних наукових публікаціях, вважаємо, що вона потребує додаткового дослідження.

Об'єкт дослідження – система соціального забезпечення різних верств населення.

Предметом дослідження – удосконалення публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні.

Метою магістерської роботи є дослідження сучасного стану та розробка рекомендацій щодо удосконалення соціального захисту військовослужбовців в Україні.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати завдання:

- визначити поняття та принципи соціального захисту військовослужбовців;
- дослідити нормативно-правове забезпечення соціального захисту військових в Україні;

- вивчити основні види соціального захисту військовослужбовцям в Україні;
- провести оцінку державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців;
- оцінити систему соціального захисту військовослужбовців на прикладі Черкаської селищної ради Новомосковського району та її структурного підрозділу відділу центр надання адміністративних послуг Черкаської селищної ради;
- визначити основні проблеми публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід соціального захисту військовослужбовців та його адаптацію в Україні;
- запропонувати шляхи удосконалення соціального забезпечення українських військовослужбовців;
- запропонувати впровадження механізму соціального захисту військовослужбовців в Україні в сучасних умовах.

Методи дослідження: теоретичні – опрацювання нормативних актів та літературних джерел для осмислення системи соціального забезпечення військовиків, узагальнення для систематизації і рубрикації зарубіжного досвіду з даної проблематики, мисленнєвого експерименту, соціального теоретизування; емпіричні – соціальне спостереження, опитування, соціометрія.

Теоретичну основу роботи склали нормативно-правові акти та літературні дані із даної тематики. Здійснено пошук відповідної літератури в PubMed, Web of Science та в електронному каталозі Національної наукової медичної бібліотеки України. Крім того, пошук у Google Scholar використовувався для виявлення досліджень, які були пропущені під час пошуку в академічних базах даних.

Практичне значення дослідження головно полягає у всебічному дослідженні системи соціального забезпечення військовослужбовців України та наданні рекомендацій з його удосконалення.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та принципи соціального захисту військовослужбовців

У контексті сучасних викликів, пов'язаних з військовими конфліктами та соціально-економічними кризами, питання соціального захисту військовослужбовців набуває ще більшої ваги. Військові, які служать в умовах бойових дій, піддаються не лише фізичним ризикам, але й психологічним та соціальним. Це вимагає створення надійної системи захисту, яка б гарантувала належний рівень життя і підтримки як під час служби, так і після її завершення.

Соціальний та правовий захист військовослужбовців полягає в діяльності держави, спрямованій на створення системи правових та соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію їхніх конституційних прав і свобод. Ці гарантії спрямовані на задоволення матеріальних і духовних потреб військових відповідно до специфіки їхньої професійної діяльності, статусу в суспільстві та збереження соціальної стабільності у військовому середовищі. Також військовослужбовці мають право на забезпечення у разі втрати працездатності (повної, часткової або тимчасової), втрати годувальника, безробіття за незалежними від них обставинами, у старості та в інших випадках, передбачених законодавством [33].

Військовослужбовці користуються всіма правами і свободами людини і громадянина, а також гарантіями цих прав, закріпленими в Конституції України та інших законах, з урахуванням особливостей, визначених спеціальними нормативно-правовими актами. Законодавство України забороняє обмежувати права і свободи військовослужбовців та членів їхніх сімей [8].

Військовослужбовці є громадянами України, які несуть службу на її території. Вони мають право створювати громадські об'єднання, дотримуючись чинного законодавства. Разом з тим військові не можуть бути членами

політичних партій, організацій чи рухів, а також не мають права організовувати чи брати участь у страйках.

Соціальний захист військовослужбовців є важливою складовою системи забезпечення прав людини та громадянина в Україні, а також необхідною умовою підтримання боєздатності збройних сил. Соціальний захист військовослужбовців полягає в комплексі заходів, які держава здійснює для забезпечення економічних, правових, соціальних і медичних гарантій осіб, які проходять службу в армії, а також їхніх сімей. Це охоплює, зокрема, матеріальну підтримку, соціальні пільги, медичне обслуговування, забезпечення житлом, професійну реабілітацію та адаптацію після завершення служби [33].

Поняття «соціальний захист» має різні тлумачення серед українських та зарубіжних науковців. Слід відзначити, що в англійській мові розрізняють терміни «social protection» і «social security». Перший стосується дій, спрямованих на захист окремих категорій осіб від соціальних ризиків, тоді як «social security» здебільшого означає систему соціального забезпечення, зокрема виплати, які держава здійснює для підтримки літніх людей. У США для позначення всієї системи соціального захисту використовують термін «welfare system» [16].

В Україні поняття соціального захисту розглядається як у широкому, так і у вузькому значеннях. У широкому розумінні воно стосується всієї соціальної сфери або комплексу заходів, що забезпечують соціальні права людини і громадянина. У вузькому значенні — це сукупність дій, спрямованих на надання соціальної допомоги під час життєвих труднощів або зважаючи на певний професійний чи соціальний статус. За словами А. Ю. Огінської, соціальний захист — це комплекс заходів, які держава застосовує до осіб, що зазнали соціальних ризиків і втратили доходи. Метою соціального захисту в такому контексті є мінімізація негативних наслідків соціальних ризиків для добробуту окремих осіб [17].

На думку С. О. Устинова, соціальний захист є діяльністю соціально орієнтованої держави, що реалізується через систему організаційно-правових і

соціально-економічних заходів. Ці заходи мають на меті, по-перше, створення умов, які б дозволили працездатним громадянам забезпечувати свої соціально-економічні та духовні потреби, а по-друге — гарантування рівня життя для осіб, які потребують соціальної підтримки, не нижчого за прожитковий мінімум [24].

Є. П. Яригіна також розглядає соціальний захист як функцію держави, здійснювану в межах державного управління з метою запобігання соціальним ризикам, що можуть виникнути в житті громадян. Соціальний захист, за її словами, спрямований на підтримання належних умов життя та забезпечується системою правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з наданням матеріального забезпечення зі спеціальних фондів. Це матеріальне забезпечення надається через індивідуальний розподіл, як альтернатива або доповнення до оплати праці, у випадках, визначених законодавством, та має відповідати встановленому державою мінімальному рівню [34].

На думку В. Крижної, соціальний захист – це комплекс економічних, соціальних, правових та організаційних заходів, які створюють умови для поліпшення добробуту працездатного населення завдяки власному трудовому внеску, а непрацездатним та соціально вразливим групам гарантують доступ до суспільних фондів, матеріальну допомогу та податкові пільги [34].

І. Белова та Н. Семенишена вказують, що соціальний захист охоплює як активні, так і пасивні заходи підтримки доходів. До активних заходів належать соціальне страхування, що забезпечує доходи у разі втрати працездатності або роботи, лікування та профілактика захворювань, а також підтримка в отриманні освіти та підвищенні кваліфікації. Пасивні заходи підтримки включають соціальну допомогу для осіб або сімей, які мають недостатній рівень доходу [36].

Особливу категорію соціального захисту становить підтримка військовослужбовців та їхніх сімей. За словами О. Щербініна, «соціальний захист військовослужбовців Збройних Сил України» означає діяльність держави, спрямовану на реалізацію соціальної політики для забезпечення військових правом на гідний та здоровий рівень життя, підтримку морального та фізичного відновлення, необхідного для виконання службових обов'язків [48].

Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», соціальний захист військовослужбовців визначається як діяльність держави, спрямована на створення системи правових і соціальних гарантій, які забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод військових, задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб з урахуванням специфіки їхньої служби, статусу в суспільстві та підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це також включає право на забезпечення в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості та в інших випадках, передбачених законом [11].

Л. Малюга підкреслює, що соціальний захист військовослужбовців в Україні полягає у виконанні державними органами обов'язків, спрямованих як на оборону держави, так і на виконання соціальних функцій. Це означає, що військовослужбовці забезпечуються належним рівнем соціальної безпеки завдяки заходам і засобам соціального захисту, визначеним законодавством. Головним завданням цього захисту є забезпечення кожному військовослужбовцю права на гідний рівень соціальної безпеки згідно з чинним законодавством та принципами, що діють у цій сфері [7].

Р. Гринько, А. Мота та С. Петриченко зазначають, що соціальний захист військовослужбовців відрізняється від захисту інших громадян, оскільки військові обмежені в деяких конституційних правах і свободах. Для мінімізації соціальних ризиків, пов'язаних із їхньою службою, важливо враховувати особливості їх діяльності та зважати на те, що військовослужбовці не мають інших джерел фінансової підтримки для себе та своїх сімей [4].

Законодавством визначено три основні напрямки діяльності держави у сфері соціального захисту військових:

1. встановлення соціальних гарантій для військовослужбовців і членів їхніх родин з метою забезпечення реалізації їхніх конституційних прав і свобод;
2. задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб;
3. забезпечення соціальної стабільності у військовому середовищі [3].

Поняття соціального захисту тісно пов'язане з низкою інших термінів, зокрема:

1. «соціальна безпека» – захищеність населення від існуючих і потенційних загроз життю та здоров'ю, а також забезпечення гідного рівня життя незалежно від віку, статі чи рівня доходів, що сприяє розвитку людського капіталу, важливого для економічного потенціалу держави;

2. «державні соціальні гарантії» – встановлені законом мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсій, соціальної допомоги та інших соціальних виплат, що забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму;

3. «державні соціальні стандарти» – соціальні норми та нормативи, визначені законодавством, які служать основою для встановлення основних державних соціальних гарантії;

4. «соціальні пільги» [15].

Досвід як вітчизняний, так і міжнародний показує, що кожен напрям соціальних гарантії держави має різноманітні форми реалізації. Зокрема:

1. забезпечення прийняттого рівня добробуту для громадян, зайнятих трудовою діяльністю, здійснюється через встановлення мінімальної зарплати, її регулярної індексації, лояльного оподаткування та мінімального втручання у підприємницькі процеси;

2. основні суспільні потреби, такі як доступ до освіти, виховання дітей, культурна та просвітницька діяльність, підготовка кваліфікованих кадрів, організація охорони здоров'я та розвиток фізичної культури, забезпечуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів у вигляді безоплатних послуг;

3. громадяни, які опинилися в складних чи непередбачуваних ситуаціях, включаючи підвищене навантаження через необхідність утримання непрацездатних осіб, стан здоров'я, літній вік, втрату роботи чи економічні кризи, отримують підтримку у формі пенсій, стипендій, матеріальної допомоги, грошових виплат з індексацією, а також податкових пільг на певні послуги та платежі [16].

Таким чином, соціальні гарантії держави повинні забезпечувати громадянам достатній рівень життя і підтримувати розвиток їхніх здібностей, незалежно від матеріального стану, заробітної плати або впливу економічних чи інших зовнішніх чинників. Соціальні пільги можуть виступати як засобом підтримки належного рівня життя, так і формою винагороди за значні заслуги перед країною [17].

Військовослужбовці мають право на соціальні пільги, які слугують як стимулом для проходження служби, так і інструментом підтримки та захисту їхніх прав і добробуту. Ці пільги включають додаткові можливості, привілеї та фінансові та нефінансові преференції, спрямовані на підвищення інтересу до військової служби. Крім цього, пільги є формою соціального забезпечення, що допомагає поліпшити умови життя військовослужбовців, ветеранів і їхніх родин, а також виступають формою винагороди за захист держави [15].

Важливо відрізнити пільги військовослужбовців від основних прав громадян України. Через специфічні завдання служби військовослужбовці отримують законодавчо визначені пільги, компенсації та гарантії, які поширюються на медичну, трудову, житлову, освітню та транспортну сфери тощо [48]. Водночас вони залишаються громадянами України й, відповідно до статті 2 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", користуються всіма правами й свободами, закріпленими в Конституції України та чинному законодавстві [37].

Обмеження на додаткову оплачувану діяльність для військовослужбовців, згідно з українським законодавством, звужує їхні можливості покращення матеріального становища через власну працю, оскільки дозволяється лише викладацька, наукова, творча, медична, інструкторська та суддівська діяльність у сфері спорту. Такі обмеження спрямовані на забезпечення повної відданості службі, але водночас позбавляють військовослужбовців додаткових джерел доходу для себе і своєї родини [37].

Соціальний захист військовослужбовців можна розглядати як систему, що складається з двох основних частин: гуманітарно-правової та матеріально-побутової.

1. Гуманітарно-правова частина включає:

- право на свободу совісті та віросповідання;
- доступ до освіти та професійного розвитку;
- щорічну оплачувану відпустку;
- право на оскарження рішень командування та отримання правової

допомоги;

- забезпечення відпочинку та морально-психологічного благополуччя .

2. Матеріально-побутова частина охоплює:

- грошове, продовольче і речове забезпечення;
- пенсійне забезпечення для звільнених з військової служби;
- охорону здоров'я та медичну допомогу для військовослужбовців і

членів їхніх сімей;

- державне страхування протягом всього періоду служби;
- забезпечення житлом, а також інші пільги та соціальні гарантії [4].

Система соціального захисту військовослужбовців не лише забезпечує реалізацію їхніх прав і свобод, але й створює мотиваційні умови для громадян, що зацікавлені у військовій службі. Завдяки матеріальному і нематеріальному забезпеченню, наданому у відповідних розмірах і формах, досягається високий рівень соціальної захищеності військовослужбовців, що посилює їхню спроможність якісно виконувати службові обов'язки.

Гідний соціальний захист військовослужбовців, таким чином, стає важливою гарантією національної безпеки, оскільки він спрямований на забезпечення задоволення життєвих потреб як самих військовослужбовців Збройних Сил України, так і членів їхніх родин. Це досягається через використання матеріальних ресурсів (грошове і пенсійне забезпечення, житлові та медичні послуги) і нематеріальних ресурсів (пільги, правова допомога та інші

привілеї), які, в свою чергу, підтримують стабільність, моральний дух та ефективність військових підрозділів держави.

Отже, соціальний захист військовослужбовців включає в себе комплекс заходів, спрямованих по-перше, на компенсацію обмежень, об'єктивно обумовлених характером діяльності військовослужбовців; по-друге, на реалізацію соціальних очікувань захисників, які покладені в основу їх професійного вибору; по-третє, на нейтралізацію факторів, що перешкоджають ефективній службовій діяльності конкретної особи [13].

Загалом, соціальний захист військовослужбовців визначається як система заходів, що спрямована на забезпечення гідних умов життя військових і їхніх сімей, охорону здоров'я, матеріальну підтримку, надання пільг, а також реабілітацію після служби. Основні аспекти соціального захисту включають:

- Матеріальне забезпечення – грошові виплати, заробітна плата, компенсації у випадку поранення або втрати працездатності, пенсії та інші виплати.
- Медичне обслуговування – безкоштовне або пільгове медичне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей.
- Житлове забезпечення – надання житла або компенсація за його відсутність, а також програми забезпечення житлом після завершення служби.
- Психологічна та соціальна реабілітація – послуги, спрямовані на допомогу військовим після повернення з зони бойових дій.
- Освіта та професійна підготовка – підтримка в здобутті нових навичок, перекваліфікація для цивільного життя [15].

Таким чином, соціальний захист військовослужбовців є не просто матеріальним забезпеченням, але й всебічною підтримкою в різних аспектах життя, яка спрямована на забезпечення гідного рівня життя.

Принципи соціального захисту військовослужбовців визначаються як базові положення, на яких ґрунтується система забезпечення військових правами та соціальними гарантіями.

До основних принципів можна віднести такі:

1. Законність – соціальний захист військовослужбовців базується на чинному законодавстві України, яке визначає права, обов'язки та соціальні гарантії для військовослужбовців та їхніх сімей. Держава повинна забезпечувати безумовне дотримання правових норм у сфері соціального захисту військових.

2. Рівність – всі військовослужбовці, незалежно від звання, посади чи місця проходження служби, повинні мати рівні права на отримання соціального захисту. Це стосується як матеріальної допомоги, так і доступу до медичних, психологічних і соціальних послуг.

3. Адресність – система соціального захисту має бути спрямована на конкретні потреби військовослужбовців та їхніх сімей. Особливу увагу слід приділяти тим, хто постраждав внаслідок бойових дій, отримав поранення, або потребує реабілітації після служби.

4. Комплексність – соціальний захист військовослужбовців повинен охоплювати всі сфери життя: від матеріальної підтримки та медичних послуг до психологічної допомоги та освітньої підтримки. Така багатогранність забезпечує всебічну підтримку військових і допомагає їм адаптуватися до нових умов після завершення служби.

5. Доступність – військовослужбовці та їхні сім'ї повинні мати легкий доступ до всіх видів соціальних послуг, які надаються державою. Це стосується як матеріальних виплат, так і можливостей отримати медичну допомогу або психологічну підтримку.

6. Пріоритетність – держава повинна ставити соціальний захист військовослужбовців у пріоритет серед інших напрямків соціальної політики. Це зумовлено тим, що захист військових є необхідною умовою для збереження боєздатності армії та підтримання національної безпеки.

7. Справедливість – система соціального захисту повинна враховувати особливості служби кожного військовослужбовця та його внесок у захист держави. Особливу увагу слід приділяти тим, хто виконував обов'язки у зоні бойових дій або отримав поранення [14].

Публічне управління соціальним захистом військовослужбовців є ключовим елементом системи державної підтримки, що забезпечує їхнє матеріальне, соціальне і медичне благополуччя. Це питання набуває особливого значення в умовах сучасних збройних конфліктів та загострення безпекової ситуації, оскільки захист прав і інтересів військових є важливою умовою для підтримання боєздатності армії. Система управління цією сферою повинна бути ефективною, прозорою і гнучкою, щоб реагувати на різні виклики та потреби військовослужбовців [13].

Публічне управління соціальним захистом військовослужбовців можна визначити як сукупність заходів, що здійснюються державними органами з метою регулювання та організації процесів надання соціальних послуг і гарантій військовим. Ця система охоплює кілька рівнів управління: національний, регіональний та місцевий, і включає в себе законодавчі, виконавчі та контрольні функції [15].

Основними суб'єктами публічного управління у сфері соціального захисту військовослужбовців є:

- Органи виконавчої влади (Міністерство оборони України, Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я тощо), які розробляють та впроваджують політику у сфері соціального захисту.
- Місцеві органи влади, які безпосередньо здійснюють надання соціальних послуг військовим та їхнім сім'ям.
- Контрольні органи, відповідальні за нагляд за дотриманням законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців.

Публічне управління у цій сфері передбачає координацію дій між різними відомствами, що займаються соціальними питаннями, забезпечення виконання відповідних законодавчих норм і забезпечення ефективного надання соціальних послуг [17].

Управління соціальним захистом військовослужбовців виконує декілька важливих функцій, серед яких:

1. Нормативно-правове регулювання – розробка та вдосконалення законодавства, що стосується соціального захисту військовослужбовців. Законодавчі акти мають регулювати питання виплат, пільг, медичного забезпечення, реабілітації та адаптації військових після завершення служби.

2. Організація надання соціальних послуг – державні органи відповідають за безперервне функціонування системи надання соціальних послуг, включаючи організацію виплат, забезпечення медичних послуг, надання житла та інші види допомоги.

3. Фінансування – важливою складовою публічного управління є формування бюджету для фінансування програм соціального захисту. Необхідно забезпечити достатній обсяг фінансових ресурсів для виконання всіх соціальних зобов'язань перед військовослужбовцями та їхніми сім'ями.

4. Контроль та моніторинг – держава повинна здійснювати контроль за дотриманням законодавства і ефективністю використання коштів, виділених на соціальний захист. Моніторинг якості надання послуг також є важливою функцією, що дозволяє коригувати політику та вирішувати проблеми на місцях.

5. Інформаційне забезпечення – державні органи повинні забезпечувати військовослужбовців актуальною інформацією щодо їхніх прав, доступних пільг та послуг. Це включає розробку інформаційних кампаній, створення відповідних веб-ресурсів та гарячих ліній [20].

1.2. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту військових в Україні

З початком збройної агресії з боку російської федерації законодавство України, що регулює соціальний захист військовослужбовців та їхніх родин, зазнало суттєвих змін і доповнень, спрямованих на підвищення рівня їхньої підтримки. Проте, попри певний прогрес у нормативно-правовій базі, чинні юридичні положення ще не охоплюють усіх аспектів, які є критично важливими для належного соціального захисту військових. Військовослужбовці та їхні

родини стикаються із труднощами у реалізації своїх прав, оскільки існуючі положення можуть бути недостатньо деталізованими або не завжди враховувати специфіку військової служби [18].

Система соціального захисту військовослужбовців регулюється як загальними законами, що визначають загальнодержавну політику у сфері соціального захисту, так і спеціальними нормативно-правовими актами, які враховують специфічні потреби військовослужбовців та їхніх сімей. До загальних актів належать Конституція України та базові закони у сфері соціального захисту, а спеціальні акти, зокрема, включають закони та підзаконні нормативні документи, які регулюють питання підтримки військових і їхніх родин, забезпечення додаткових гарантій та вирішення конкретних соціальних проблем, пов'язаних із військовою службою.

Ці законодавчі акти потребують подальшого вдосконалення з боку законодавців для повного охоплення усіх аспектів захисту військовослужбовців і створення максимально ефективної системи підтримки в умовах війни.

У першій групі законодавчих актів, що регламентують соціальний захист військовослужбовців, основним документом є Конституція України, яка в статті 17 підкреслює, що держава зобов'язується забезпечувати соціальний захист не лише військовослужбовців, але й членів їхніх сімей. Це визначення формує правову основу для подальшого розвитку політики у цій сфері [15].

Друга група містить різноманітні законодавчі акти, які детальніше регламентують питання соціального захисту військовослужбовців та їхніх родин. Серед них:

1. Закон України «Про Збройні Сили України» – визначає основи організації та діяльності Збройних Сил, включаючи соціальні аспекти, пов'язані з військовою службою.

2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» – спрямований на забезпечення прав військовослужбовців і їхніх родин, включаючи соціальні гарантії, матеріальну підтримку та правовий захист.

3. Закон України «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби в зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей» – регулює питання соціального захисту для тих, хто залишає військову службу в контексті реформування.

4. Закон України «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» – встановлює порядок пенсійного забезпечення військових, забезпечуючи їм гідний рівень життя після виходу на пенсію [22].

Ці закони складають комплексну нормативно-правову базу, яка має на меті забезпечення соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей, з урахуванням специфіки військової служби та актуальних потреб часу. Проте, з огляду на зміни в суспільно-політичному контексті, постійно виникає потреба в їх оновленні та вдосконаленні.

У контексті соціального захисту військовослужбовців важливо також зазначити, що певні елементи їх захисту регулюються через кодифіковані акти законодавства, такі як:

- Податковий кодекс України – регулює питання оподаткування, що може впливати на соціальний захист військовослужбовців через податкові пільги та винятки.

- Житловий кодекс України – визначає права та обов'язки військовослужбовців у сфері житлового забезпечення, зокрема, надання житла та його обслуговування.

- Земельний кодекс України – охоплює питання щодо використання та надання земельних ділянок військовослужбовцям [25].

Крім того, існує ряд законів, які прямо чи опосередковано стосуються соціального захисту військовослужбовців:

1. Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» – встановлює норми щодо реабілітації, забезпечення прав та підтримки осіб з інвалідністю, у тому числі військовослужбовців, які отримали інвалідність внаслідок виконання службових обов'язків.

2. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» – визначає основні принципи та механізми соціальної захищеності осіб з інвалідністю [22].

Додатково до загальних законодавчих актів, можна виділити підгрупу нормативно-правових актів, що спеціально регламентують соціальний захист військовослужбовців:

– Закон України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» – регулює питання соціальної допомоги цим категоріям.

– Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» – визначає мінімальні стандарти соціального забезпечення.

– Закон України «Про житлово-комунальні послуги» – охоплює аспекти житлових прав військовослужбовців.

– Основи законодавства України про охорону здоров'я – регулюють права військовослужбовців на медичну допомогу та лікування [17].

Що стосується гарантій пенсійного забезпечення, основні норми містяться у:

– Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – регламентує пенсійне забезпечення в рамках загального пенсійного страхування.

– Законі України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» – визначає особливості пенсійного забезпечення для військовослужбовців, які звільнилися зі служби [22].

Ця комплексна нормативно-правова база сприяє забезпеченню соціального захисту військовослужбовців в Україні, однак потребує постійного оновлення та вдосконалення з урахуванням нових викликів та змін у соціально-економічному середовищі.

Отже, розглянемо більш докладно окремі нормативно-правові акти які визначають питання соціального захисту військовослужбовців.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» дійсно є основним нормативно-правовим актом, що визначає систему соціального і правового захисту для військовослужбовців в Україні. Це законодавство закладає правову основу для надання соціальних гарантій та правових механізмів, спрямованих на забезпечення соціального захисту [25].

Основні положення Закону:

1. Визначення соціального захисту: Закон вперше законодавчо закріплює поняття соціального захисту, описуючи його як діяльність держави, яка включає встановлення системи правових і соціальних гарантій для задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців.

2. Гарантії прав і свобод: Військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, які закріплені в Конституції України. Однак, враховуючи особливий характер військової служби, вони мають певні обмеження, а також отримують спеціальні пільги та компенсації.

3. Соціальні та правові гарантії: Закон визначає, що військовослужбовці мають право на різноманітні соціальні гарантії, які сприяють їх соціальному захисту, у тому числі:

- Пільги: спеціальні соціальні пільги, що надаються військовослужбовцям та членам їх сімей.
- Компенсації: фінансові та матеріальні компенсації за виконання службових обов'язків, пов'язаних із захистом Вітчизни.
- Захист прав: гарантії правового захисту, що включають можливість оскарження дій командування [17].

Ці положення забезпечують базу для розробки та реалізації державної політики в сфері соціального захисту військовослужбовців, а також формують основи для впровадження конкретних заходів, які сприяють покращенню їх соціального становища. В умовах збройного конфлікту та воєнного стану, особливо важливою є адаптація існуючого законодавства для вирішення нових викликів і потреб військовослужбовців [25].

У 2023 році законодавство в Україні продовжує адаптуватися до потреб військовослужбовців у контексті триваючої війни, що спричиняє зміни в соціальному захисті. Ось деякі ключові аспекти нововведень:

Закон було доповнено положенням про щомісячні виплати додаткової винагороди для військовослужбовців на умовах, у розмірах та в порядку, що встановлюються Кабінетом Міністрів України під час воєнного стану (ст. 92). Це має на меті поліпшити фінансовий стан військових і підтримати їх у важких умовах.

Зміни також торкнулися тривалості відпусток для військовослужбовців:

- Обчислення відпустки: Військовослужбовцям, які не проходять строкову службу, тривалість щорічної основної відпустки обчислюється з розрахунку 1/12 частини відпустки за кожний повний місяць служби до кінця календарного року.

- Оплата проїзду: Для військовослужбовців, які мають право на відпустку тривалістю 10 календарних днів і більше, оплачуватиметься вартість проїзду до місця проведення відпустки та назад в межах України.

- Спеціальні умови: Відпустка тривалістю менше 10 днів може бути надана одночасно з основною відпусткою наступного року, якщо це бажання військовослужбовця [22].

Закон також встановлює право на одноразову грошову допомогу у випадку:

- Загибелі або смерті військовослужбовця.
- Інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності для військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на збори або проходять службу в резерві.

- Допомога призначається і виплачується Міністерством Оборони [20].

Ці зміни в законодавстві свідчать про прагнення держави адаптувати соціальний захист військовослужбовців до нових реалій, підвищуючи рівень їхнього добробуту та захищаючи їхні права. Актуалізація соціальних гарантій є

важливою для підтримки морального духу та забезпечення стабільності в умовах війни.

Одним із значних нормативно-правових актів у сфері соціального захисту є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Цей закон є важливим компонентом системи державних соціальних гарантій, оскільки визначає широкий спектр пільг, соціальних послуг та допомог для учасників бойових дій і ветеранів війни. Він також створює правові основи для соціального партнерства в контексті захисту соціальних прав осіб, які брали участь у бойових діях [20].

Згідно з розділом 3 цього Закону, передбачені певні пільги та гарантії соціального захисту для сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, а також Захисників і Захисниць України. Серед них: безкоштовне отримання ліків та медичних засобів за рецептами лікарів; виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи; можливість використовувати чергову щорічну відпустку у зручний для них час; отримання додаткової відпустки без збереження заробітної плати до двох тижнів на рік; переважне право на залишення на роботі під час скорочення штату; а також вступ поза конкурсом до державних і комунальних закладів вищої та професійної освіти на спеціальності, навчання за якими фінансується з державного та місцевих бюджетів [22].

У сфері соціального захисту військовослужбовців України важливе значення мають ряд законодавчих актів, які безпосередньо або опосередковано впливають на цю сферу. Зокрема, до них належать закони «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні».

До категорії нормативно-правових актів, що регулюють соціальний захист військовослужбовців, також відносяться: «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про житлово-комунальні послуги», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інші. Що

стосується пенсійного забезпечення військовослужбовців, то основні норми містяться в законах «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [20].

Аналіз законодавчих актів та численних досліджень дає змогу виокремити кілька ключових аспектів системи соціального захисту військовослужбовців.

По-перше, право на соціальний захист не лише гарантується військовослужбовцям, але й, у визначених законом випадках, членам їхніх сімей.

По-друге, соціальний захист військовослужбовців і їхніх родин не залежить від їхніх доходів чи фінансування з державного бюджету. Він є безумовним, тобто соціальні гарантії не можуть бути обмежені або скасовані без надання відповідних компенсацій.

У сучасних умовах міжнародно-правові акти, що регламентують соціальний захист військовослужбовців під час бойових дій, набувають особливого значення. Найважливішими з цих документів є: Женевська конвенція, яка покращує умови для поранених і хворих військовослужбовців; Женевська конвенція щодо захисту поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії; Женевська конвенція про поводження з військовополоненими; Римський статут Міжнародного кримінального суду (прийнятий 17 липня 1998 року) та інші [25].

Право на соціальний захист військовослужбовців також закріплено в документах Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи. Зокрема, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав закликає держави створювати системи соціального захисту, оскільки це є їхнім юридичним зобов'язанням відповідно до статті 22 Загальної декларації прав людини та статті 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права. Окрім основних документів, ці організації також приймають акти, спрямовані на захист військовослужбовців.

Комітет Міністрів Ради Європи у своїй Рекомендації державам-членам щодо прав військовослужбовців від 24 лютого 2010 року (CM/Rec) встановив низку стандартів, яких повинні дотримуватись законодавці країн:

1. Військовослужбовці, які отримали поранення внаслідок служби, мають право на медичне обслуговування та надбавки.
2. У випадку загибелі військовослужбовця, що служив у збройних силах, повинна бути реалізована система компенсацій і надбавок.
3. Особи, які залишили військову службу та зазнали поранення або захворіли внаслідок виконання службових обов'язків, мають право на компенсації [22].

В Україні триває активна трансформація законодавства у сфері соціального захисту військовослужбовців, спрямована на відповідність міжнародним стандартам. З моменту ухвалення Указу Президента України «Про загальну мобілізацію в Україні» 24 лютого 2022 року, чисельність військовослужбовців у Збройних Силах та інших військових формуваннях значно зросла.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити кілька основних нововведень, запроваджених під час воєнного стану, які суттєво вплинули на розуміння права на соціальний захист військовослужбовців і їхніх сімей:

1. Збільшення розміру грошового забезпечення військовослужбовців.
2. Введення права на виплату одноразової грошової допомоги для членів сімей військовослужбовців, які загинули під час дії воєнного стану (починаючи з 24.02.2022), включаючи батьків, одного з подружжя (якщо він не одружився вдруге), неповнолітніх дітей і утриманців загиблого.
3. Конкретизація процесу надання медичної допомоги військовослужбовцям в медичних закладах за межами України.
4. Розширення категорій осіб, які можуть бути визнані ветеранами війни та членами сімей загиблих захисників і захисниць України.
5. Спрощення процедури отримання статусу учасника бойових дій.
6. Закріплення права на соціальну та професійну адаптацію.

7. Розширення переліку осіб, які мають право на пенсійне забезпечення.
8. Забезпечення рівних можливостей для матерів і батьків-військовослужбовців у догляді за дітьми в особливий період.
9. Закріплення права на додаткову грошову винагороду для військовослужбовців та їхніх сімей у разі загибелі військовослужбовця [25].

1.3. Основні види соціального захисту військовослужбовцям в Україні

Соціальний захист військовослужбовців в Україні є одним із важливих напрямів державної політики, спрямованої на забезпечення соціальної справедливості та гарантій для осіб, які виконують військовий обов'язок або залучені до виконання спеціальних завдань на благо країни. Зважаючи на специфіку професії військовослужбовця, яка пов'язана з ризиками для життя і здоров'я, держава зобов'язана надавати особливі види соціального забезпечення, які б покривали матеріальні та соціальні потреби цієї категорії населення.

При аналізі Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» можна виділити кілька основних видів соціального захисту:

- Грошове забезпечення: регулює фінансову підтримку військовослужбовців.
- Право на відпустки: забезпечує можливість відпочинку та відновлення сил.
- Охорона здоров'я і медична допомога: гарантує доступ до медичних послуг та підтримку у біологічному батьківстві (материнстві).
- Житлові умови: забезпечує військовослужбовців та їх сім'ї житлом.
- Пільги: надає спеціальні переваги військовослужбовцям та їх родинам.
- Безкоштовний проїзд: забезпечує право на безкоштовний проїзд в межах країни.

- Пенсійне забезпечення: регулюється відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» після звільнення з військової служби [22].
- Одноразова грошова допомога: виплачується в разі потреби.
- Соціальні гарантії: загальні зобов'язання держави щодо соціального захисту військовослужбовців

Розглянемо їх більш ґрунтовно.

1. Пенсійне забезпечення. Пенсійне забезпечення військовослужбовців є важливим компонентом системи соціального захисту, оскільки після завершення військової служби держава гарантує військовослужбовцям певний рівень матеріальної підтримки. Згідно з чинним законодавством, військовослужбовці, які проходять службу за контрактом або на інших підставах, мають право на пенсію за вислугу років. Особливістю пенсійного забезпечення військовослужбовців є те, що вони можуть отримати пенсію раніше за цивільних осіб, що враховує специфіку та важкість військової служби [15].

Пенсії для військовослужбовців встановлюються на підставі спеціальних формул, які враховують їхній військовий стаж, звання, умови проходження служби та середній заробіток. Крім того, для тих військовослужбовців, які отримали травми або стали інвалідами внаслідок виконання військових обов'язків, передбачені спеціальні види пенсій по інвалідності.

2. Медичне забезпечення. Медичне забезпечення військовослужбовців в Україні здійснюється за рахунок держави і включає надання медичних послуг у військових госпіталях, медичних центрах та інших спеціалізованих закладах. Військові мають право на безкоштовне обслуговування, яке включає як планову медичну допомогу, так і невідкладну допомогу в разі травм або поранень [32].

Окремо варто зазначити про надання медичної допомоги тим військовослужбовцям, які постраждали в результаті бойових дій або інших небезпечних ситуацій. Для цієї категорії осіб передбачені спеціалізовані реабілітаційні програми, що включають фізичну, психологічну та соціальну

реабілітацію. Також військові мають право на безкоштовне отримання лікарських засобів та медичних виробів.

3. Матеріальне забезпечення та грошові виплати. Матеріальне забезпечення військовослужбовців включає декілька напрямів. Перш за все, це грошове забезпечення, яке складається з основного окладу, додаткових виплат за звання, вислугу років, виконання особливо небезпечних завдань тощо. Грошове забезпечення військовослужбовців регулярно переглядається і підвищується залежно від економічних умов в країні та специфіки військової служби [33].

Крім основного грошового забезпечення, військовослужбовці мають право на отримання різних видів одноразових грошових допомог, таких як допомога при звільненні зі служби, допомога у разі отримання поранення або загибелі під час виконання обов'язків. Сім'ї військових, які загинули під час виконання службових обов'язків, також отримують грошову допомогу, що є частиною соціального захисту цих осіб.

4. Житлове забезпечення. Одним із ключових напрямів соціального захисту військовослужбовців є забезпечення їх житлом. Військовослужбовці, які проходять службу за контрактом, мають право на отримання службового житла або компенсацію за найм житла у випадку відсутності службової нерухомості. Це житло надається на час служби і має відповідати певним нормативам за площею та умовами [30].

Окрім того, для військових передбачені програми пільгового кредитування на придбання житла або будівництво. Такі програми реалізуються через Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву або за підтримки Міністерства оборони України. З 2018 року в Україні діє державна програма грошової компенсації для військових за неотримане житло, що дозволяє військовослужбовцям самостійно вибирати та купувати нерухомість.

5. Освітні та професійні пільги. Освіта та професійний розвиток є важливими аспектами соціального захисту військовослужбовців. Після завершення служби військові мають можливість отримати безкоштовну вищу

освіту або перекваліфікацію за рахунок держави. Це дає змогу їм адаптуватися до цивільного життя та здобути нові професійні навички, що сприяє їх інтеграції в суспільство та працевлаштуванню [33].

Окрім цього, військові, які продовжують службу, також мають можливість проходити підвищення кваліфікації або навчання у вищих навчальних закладах з метою подальшого кар'єрного зростання. Для цього держава виділяє квоти на навчання військовослужбовців у навчальних закладах за державний кошт.

6. Соціальна підтримка сімей військовослужбовців. Соціальний захист військовослужбовців поширюється не тільки на самих військових, але й на членів їхніх сімей. Зокрема, сім'ї загиблих військовослужбовців отримують державну підтримку, яка включає як грошові виплати, так і різноманітні пільги, зокрема на оплату комунальних послуг, освіту та медичні послуги [32].

Сім'ї військових мають право на безкоштовне медичне обслуговування у військових закладах охорони здоров'я, а також на підтримку в процесі працевлаштування, якщо вони втратили годувальника. Діти загиблих військових отримують пільги при вступі до вищих навчальних закладів та мають право на стипендіальне забезпечення [35].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює гарантії реалізації конституційних прав військовослужбовців та їх захист від соціальних ризиків, є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», прийнятий 20 грудня 1991 року під номером 2011-ХІІ (далі – Закон № 2011-ХІІ).

Термін «гарантія» (від французького «garantie») означає забезпечення або запорука. У діючому законодавстві щодо соціального захисту військовослужбовців поняття "гарантія" використовується, однак конкретного визначення не надається, і за списком видів соціальних виплат ці гарантії прирівнюються до пільг.

Згідно із Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», державні соціальні гарантії включають в себе мінімально встановлені законодавством розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного

забезпечення, соціальної допомоги, а також пільги і розміри інших соціальних виплат. Ці гарантії повинні забезпечувати рівень життя, що не нижчий за прожитковий мінімум.

Гарантії реалізації конституційних прав військовослужбовців та членів їхніх сімей, встановлені Законом № 2011-ХІІ, можна класифікувати за наступними напрямками:

1. Гарантії реалізації права на працю (залежно від категорії військовослужбовців):

- Зарахування до вислуги років на військовій службі часу роботи на виборній посаді в місцевій раді (частина третя статті 5);
- Можливість продовження служби на попередній або на іншій, не нижчій за попередню, посаді (частина п'ята статті 5);
- Зарахування до страхового стажу часу проходження військової служби (абзац другий пункту 1 статті 8);
- Заборона звільнення з військової служби до набуття права на пенсію за вислугу років (абзац перший пункту 2 статті 8);
- Поновлення в судовому порядку у разі незаконного звільнення чи переміщення (абзац другий та третій пункту 2 статті 8);
- Порядок працевлаштування при звільненні (абзац перший пункту 3 статті 8);
- Можливість дострокового звільнення з військової служби (абзац другий пункту 3 статті 8);
- Адаптація після звільнення (абзац перший – третій пункту 5 статті 8).

2. Гарантії реалізації права на гідну оплату (залежно від категорії військовослужбовців):

- Забезпечення достатнього матеріального, грошового та інших видів забезпечення (пункт 1 статті 9);
- Індexсація грошового забезпечення згідно з законодавством (пункт 3 статті 9);

- Грошове забезпечення з урахуванням умов служби для стимулювання досягнень (абзац перший пункту 4 статті 9);
- Збереження виплат у національній валюті та виплат винагород в іноземній валюті (пункт 5 статті 9);
- Збереження окладів за військовим званням та інших надбавок (пункт 6 статті 9);
- Встановлення спеціальних надбавок до щомісячних виплат (пункт 8 статті 9);
- Відшкодування витрат на відрядження (пункт 6 статті 14).

3. Гарантії реалізації права на відпочинок (залежно від категорії військовослужбовців):

- Надання щорічної основної відпустки з оплатою грошового забезпечення та допомоги на оздоровлення (пункт 1 статті 10);
- Надання щорічної додаткової відпустки (абзац перший пункту 4 статті 10);
- Продовження відпустки для військовослужбовців, які захворіли під час відпустки (пункт 5 статті 10¹);
- Можливість об'єднання щорічних відпусток за два роки (пункт 5 статті 10¹);
- Надання відпустки для лікування у зв'язку з хворобою (пункт 10 статті 10¹);
- Виплата грошової компенсації за невикористані дні відпустки (абзац третій пункту 14 статті 10¹);
- Виплата компенсації за невикористані дні відпустки у рік звільнення (абзац перший пункту 20 статті 10¹).

4. Гарантії реалізації права на здоров'я (залежно від категорії військовослужбовців):

- Право на охорону здоров'я та медичну допомогу (включаючи психологічну) (стаття 11);

- Створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов служби (абзац перший пункту 1 статті 11);
- Безкоштовна кваліфікована медична допомога у військово-медичних закладах (абзац третій пункту 1 статті 11);
- Безкоштовна психологічна допомога (абзац шостий пункту 1 статті 11);
- Виїзд військовослужбовців для медико-психологічної реабілітації за кордон (абзац дев'ятий пункту 1 статті 11);
- Безкоштовні путівки до санаторно-курортних закладів після стаціонарного лікування (абзац третій пункту 3 статті 11);
- Забезпечення санаторно-курортним лікуванням (абзац шостий пункту 3 статті 11).

5. Гарантії реалізації права на житло (залежно від категорії військовослужбовців):

- Надання житлових приміщень або грошової компенсації (якщо не скористалися правом на безкоштовну приватизацію) (абзац четвертий пункту 1 статті 12);
- Право на оренду або виплату компенсації за піднайом (абзац п'ятий пункту 1 статті 12);
- Надання площі в сімейних гуртожитках (абзац сьомий та одинадцятий пункту 1 статті 12);
- Забезпечення службовими приміщеннями (абзаци восьмий та дев'ятий пункту 1 статті 12);
- Отримання житлових приміщень у вибраних населених пунктах (абзац другий пункту 3 статті 12);
- Поліпшення житлових умов (абзац третій пункту 3 статті 12);
- Бронювання житлової площі (пункт 4 статті 12);
- Отримання земельної ділянки для будівництва (абзац перший пункту 6 статті 12);
- Безкоштовне отримання житла з державного житлового фонду (пункт 8 статті 12).

6. Гарантії реалізації права на навчання (залежно від категорії військовослужбовців):

- Навчання у військових навчальних закладах (пункт 1 статті 13);
- Можливість продовження навчання після служби (пункт 2 статті 13);
- Першочергове право на навчання для дітей військовослужбовців у навчальних закладах (пункт 4 статті 13);
- Переважне зарахування до військових ліцеїв та вищих навчальних закладів (абзац перший пункту 5 статті 13) [35].

Для запобігання негативному впливу соціальних ризиків на військовослужбовців та їхні родини, відповідно до Закону № 2011-ХІІ, встановлені певні пільги.

Термін «пільга» у Великому тлумачному словнику української мови охарактеризований як «право на звільнення від певних обов'язків або привілей, що надається як виняток з загальних правил, визначених законом».

Досліджуючи соціальні пільги в контексті соціального забезпечення, С.М. Синчук, базуючись на думках інших науковців, поділяє їх на матеріальні та організаційні. Матеріальні пільги покликані полегшити фінансове становище окремих груп осіб, адже частину витрат бере на себе держава. Це включає, наприклад, соціальну податкову пільгу, знижки на оплату комунальних послуг та на медикаменти. Організаційні пільги, в свою чергу, стосуються соціальних аспектів, таких як забезпечення житлом для багатодітних родин та переважний вступ до вищих навчальних закладів [33].

1. Соціальні пільги:

- 50% знижка на оплату житла та комунальних послуг (водопостачання, газ, електрика, тепло тощо) у всіх типах житлових будинків.
- Безкоштовний проїзд залізничним, повітряним, водним та автомобільним транспортом, а також усіма видами міського, приміського та міжміського транспорту.
- Безкоштовне перевезення особистого майна.
- Позачергове придбання проїзних документів на всі види транспорту.

– Члени сімей військовослужбовців мають переважне право на прийняття на роботу та збереження місця при скороченнях, а також на первинне навчання та підвищення кваліфікації з оплатою середньої заробітної плати під час навчання.

– Першочергове працевлаштування для дружин військовослужбовців у разі їх звільнення через скорочення.

– Позачергове надання місць у дитячих закладах для дітей військовослужбовців та дітей загиблих чи зниклих безвісти під час служби.

– Пріоритетне встановлення квартирному телефону та охоронної сигналізації.

– Безкоштовна відправка та отримання листів і певних видів поштових посилок [33].

2. Кредитні пільги:

– Пільги на отримання кредитів для індивідуального житлового будівництва або купівлі приватного житла.

– Відсутність штрафів та пені за невиконання зобов'язань перед підприємствами, банками та фізичними особами, а також за користування кредитами.

Матеріальні гарантії та виплати, що забезпечують фінансовий захист військовослужбовців, є важливими елементами підтримки їхніх особливих прав, закріплених державою. Ці механізми реалізуються на основі законодавства та в межах повноважень органів публічної адміністрації, спрямовані на виконання державних зобов'язань у наданні соціальних виплат, які задовольняють матеріальні потреби військовослужбовців [36].

1. Виплати:

– Одноразова грошова допомога в розмірі 50% місячного грошового забезпечення за кожен рік служби для військовослужбовців, що звільняються за станом здоров'я.

- Одноразова грошова допомога у розмірі 25% місячного грошового забезпечення за кожен рік служби для тих, хто залишає військову службу за власним бажанням або з інших поважних причин.
- Допомога для військовослужбовців, які повторно звільняються з військової служби.
- Одноразова грошова допомога для тих, кого призвано на службу під час мобілізації чи в особливий період.
- Грошова допомога на оздоровлення та підтримка сімей військовослужбовців, які мають дітей.
- Фінансова допомога на похорони, а також компенсація витрат на ритуальні послуги та встановлення пам'ятників для сімей військовослужбовців, які загинули або померли під час служби.
- Одноразова грошова компенсація в розмірі державного страхування військовослужбовців.
- Грошова допомога в разі загибелі, інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності.
- Фінансова підтримка у разі: а) загибелі (смерті) військовослужбовця; б) інвалідності; в) поранення чи захворювання (контузії, травми).
- Одноразова грошова допомога для батьків, дружини (якщо вона не одружилася вдруге), дітей до 18 років та інших утриманців загиблого [35].

У Законі № 2011-12 термін «компенсація» також вживається як засіб правового та соціального захисту військовослужбовців і їхніх сімей, проте його значення відрізняється від термінів «пільги» та «гарантії». Згідно з визначенням, «компенсація» (походить від латинського *compesatio*, що означає «відшкодування») охоплює відшкодування, компенсацію або винагороду за певні дії чи витрати, а також суму, яка виплачується для покриття витрат або відшкодування втрат. Хоча в чинному законодавстві термін «компенсація» не має чіткого визначення, він використовується в деяких нормативних актах для позначення видів винагороди або матеріальних виплат, що покликані відновити порушені права.

Компенсації, на відміну від пільг і матеріальних гарантій, відіграють важливу роль у реалізації специфічних соціальних прав військовослужбовців, оскільки вони є адресними і спрямованими на відновлення порушених прав або їх виконання. Використання компенсацій може бути пов'язане з відшкодуванням моральної чи матеріальної шкоди або з виплатою за невикористані права, такі як право на відпустку чи компенсація у зв'язку зі зростанням цін [33].

Держава зобов'язується забезпечити військовослужбовців достатніми матеріальними та грошовими ресурсами. Під час воєнного стану військові, прикордонники та поліцейські отримують додаткову винагороду у розмірі 30 тисяч гривень на місяць, а для учасників бойових дій ця сума може зрости до 100 тисяч гривень. Сім'ї загиблих військовослужбовців мають право на одноразову допомогу у розмірі 15 мільйонів гривень. Звільнені військові можуть отримати одноразову допомогу у розмірі 4% від загальної суми виплат за кожен місяць служби, але не менше 25% загальної суми. Однак Уряд зазначає, що реалізація цих виплат вимагає належного фінансування. Як зазначає Р. Стефанчук, «будь-яка підтримувана ініціатива повинна мати фінансову основу. Якщо зміна, що коштуватиме бюджету 180 мільярдів гривень на рік, покривається лише 2% від цієї суми, потрібно знайти, звідки взяти ці кошти» [36].

Отже, соціальний захист військовослужбовців в Україні є багатогранною системою, що включає в себе різноманітні види допомоги: від пенсійного забезпечення до медичної та матеріальної підтримки. Кожен із цих елементів спрямований на те, щоб компенсувати військовим ризики, пов'язані з їхньою професійною діяльністю, та забезпечити гідні умови життя як під час служби, так і після її завершення. Це підкреслює важливість соціальної відповідальності держави перед тими, хто захищає її суверенітет та територіальну цілісність.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців

Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» від 3 листопада 2022 року № 2710-ІХ. Аналіз цього закону вказує на дві ключові цілі, які визначаються при розподілі бюджетних коштів: перша полягає у фінансуванні Збройних Сил України та всіх заходів, пов'язаних із обороною країни; друга – у забезпеченні захисту цивільного населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО).

Державний бюджет України на 2023 рік не передбачає змін до основних соціальних стандартів, що стосуються всіх громадян, зокрема й військовослужбовців. Прожитковий мінімум та розмір мінімальної заробітної плати залишаються на рівні 2022 року, незважаючи на прогнозоване зростання інфляції до 28–30% [31].

Деякі статті видатків бюджету мають суттєве значення, оскільки є результатом бойових дій на території України та пов'язані з відновленням нормальних умов життя в усіх регіонах країни. Однак вони впливають на обсяги фінансування, які могли б бути використані для захисту соціальних прав громадян. Витрати визначаються військовим станом, у якому перебуває країна, і мають тимчасовий характер, проте охоплюють значні суми коштів, що відображає спроможність держави виконувати соціальні функції. У Державному бюджеті України на 2023 рік закладено великі витрати на ліквідацію наслідків збройної агресії, які становлять 35 500 000 тис. грн. У сумі з витратами на оборону вони перевищують 70% загального обсягу бюджетних витрат [33].

Однак деякі положення Державного бюджету України на 2023 рік, що стосуються соціального захисту військовослужбовців, цивільного населення та

внутрішньо переміщених осіб (ВПО), хоча й виконують регуляторну та уповноважуючу функцію, мають загальний і абстрактний характер. Наприклад, в бюджеті передбачена щомісячна адресна допомога для ВПО, яка покриває витрати на проживання, зокрема на оплату комунальних послуг. Проте не уточнено, хто саме отримуватиме цю допомогу і за яких умов. Це ж стосується також надання пільгових, довгострокових державних кредитів [36].

У 2023 році планується фінансування довгострокових кредитів для придбання житла для ВПО, а також учасників АТО та ООС, але повне фінансування цих кредитів залишається нерегульованим. Передбачається, що кошти для цього надходитимуть від сплати відсотків за користування кредитами та пені за прострочення, але це може викликати сумніви. Аналогічно, фінансування соціальних проектів за рахунок субвенцій від Європейського інвестиційного банку або з державного бюджету місцевим бюджетам для реалізації проектів в рамках Програми відновлення України також має невизначеність [33].

У Державному бюджеті на 2023 рік закладено кілька програм, що передбачають будівництво та придбання житла для військовослужбовців, з видатками як з загального, так і з спеціального фондів. Наприклад, програма «Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців Збройних Сил України» (код 2101190). Однак ймовірність отримання цих коштів викликає питання щодо правозастосування у зазначених напрямках.

Таким чином, нинішня ситуація з розподілом бюджетних видатків у сфері соціального захисту суттєво впливає на фінансово-правовий захист військовослужбовців як громадян України, а також на їх специфічні соціальні права, пов'язані з особливостями їхньої професійної діяльності [36].

Особливі соціальні права військовослужбовців, такі як пільги, гарантії та компенсації, визначені Законом України № 2011-ХІІ. Проте їх реалізація можливе лише за умови відповідного фінансування, яке визначається державою в щорічному бюджеті України, а також у місцевих бюджетах в межах установлених асигнувань. Таким чином, ефективне втілення цих соціальних прав

залежить від фінансово-правового захисту, оскільки воно реалізується через розподіл та використання бюджетних коштів, як це регламентується бюджетним законодавством.

Серед основних проблем фінансово-правового захисту особливих соціальних прав військовослужбовців можна виділити, по-перше, дефіцит державного бюджету, по-друге, питання розподілу бюджетних коштів, які знаходяться під управлінням Міністерства оборони України. Обсяг цих коштів прямо залежить від загального розподілу державних витрат у бюджетному процесі, що підлягає впливу різних політичних, економічних та інших факторів.

Законодавчі акти, такі як Закон № 2011-ХІІ, Закон № 3551-ХІІ і Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (далі – Закон № 2262-ХІІ), передбачають конкретні заходи соціального захисту для військовослужбовців. Варто зазначити, що військовослужбовці можуть отримати статус учасника бойових дій та ветерана війни відповідно до статті 6 Закону № 3551-ХІІ. Додатково, Закон № 2262-ХІІ містить норми, які регламентують соціальний захист військовослужбовців при виході на пенсію [33].

Пенсійне забезпечення відіграє важливу роль у забезпеченні військовослужбовців та їх сімей матеріальними ресурсами в зазначених ситуаціях. Загалом, кількість пенсіонерів серед військовослужбовців та членів їх сімей в Україні зменшилася на 34 808 осіб у період з 2019 по 2022 рік. У Дніпропетровській області, навпаки, у 2022 році відзначено незначне збільшення на 161 особу в порівнянні з 2019 роком.

Фінансування соціального захисту військовослужбовців в Україні здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету та місцевих бюджетів. Значна частина цих виплат акумулюється в Пенсійному фонді України. Для забезпечення пенсійних виплат військовослужбовцям, а також надбавок і підвищень, що реалізуються в рамках різних пенсійних програм, до фонду надходять кошти з державного бюджету. Щодо фінансування пільг, компенсацій і гарантій для військовослужбовців та їх сімей, то це забезпечується за рахунок

бюджетних асигнувань, які виділяються на утримання установ, що надають відповідні послуги [36].

У таблиці 2.1 відображено динаміку витрат Пенсійного фонду України, спрямованих на забезпечення військовослужбовців. Ці витрати поділяються на дві категорії: перша – витрати на пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу, які визначаються в рамках солідарної системи відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а друга – витрати на щомісячну цільову грошову допомогу для покриття витрат на проживання, що регулюється Законом України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни».

Таблиця 2.1

**Динаміка видатків Пенсійного фонду України на пенсійне
забезпечення та щомісячну цільову грошову допомогу
військовослужбовців у 2020-2022 рр., млн грн. [36]**

Показники	2020	2021	2022	2022/2020
Видатки Пенсійного фонду України, всього	479343,3	520945,1	590098,4	123,1%
Видатки на пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу в частині розміру пенсії із солідарної системи відповідно до Закону України «Про загально-обов'язкове державне пенсійне страхування»	6471,5	7159,5	7778,6	120,2%
Питома вага у сукупних видатках ПФУ, %	1,35	1,37	1,32	-0,03 в.п.
Видатки на виплату щомісячної цільової грошової допомоги на прожиття згідно із Законом України «Про поліпшення матеріального становища учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни»	69,3	53,5	46,9	67,7%
Питома вага у сукупних видатках ПФУ, %	0,014	0,010	0,001	-0,013 в.п.

У цілому, зазначені витрати демонструють тенденцію до зростання, хоча й нерівномірно. Зокрема, витрати першої групи за період 2020-2022 років зросли на 20,2%, тоді як витрати другої групи зменшилися на 32,3%. Разом з тим, загальні витрати Пенсійного фонду України в цей же період збільшилися на 23,1%.

Варто підкреслити, що протягом останніх років спостерігається виконання запланованих показників по першій групі витрат, що стосуються пенсійного забезпечення військовослужбовців. Це свідчить про послідовність державної політики, спрямованої на соціальний захист військових, членів їхніх сімей, учасників бойових дій, ветеранів та осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною [36].

Дослідження показують, що середній розмір призначених пенсій військовослужбовцям у 2019 році в Дніпропетровській області перевищував загальноукраїнський показник на 286,49 грн. У 2020 році ситуація змінилася, і середня пенсія в Україні виявилася на 365,65 грн більшою, ніж у Дніпропетровській області. У 2021 році середня місячна пенсія в Дніпропетровській області була на 1123,15 грн вищою за середню пенсію в Україні – це найзначніша різниця за період 2019-2022 років. Натомість у 2022 році середня пенсія в Україні перевищувала дніпропетровський показник на 286,1 грн. Ці дані ілюструються на рисунку 2.1.

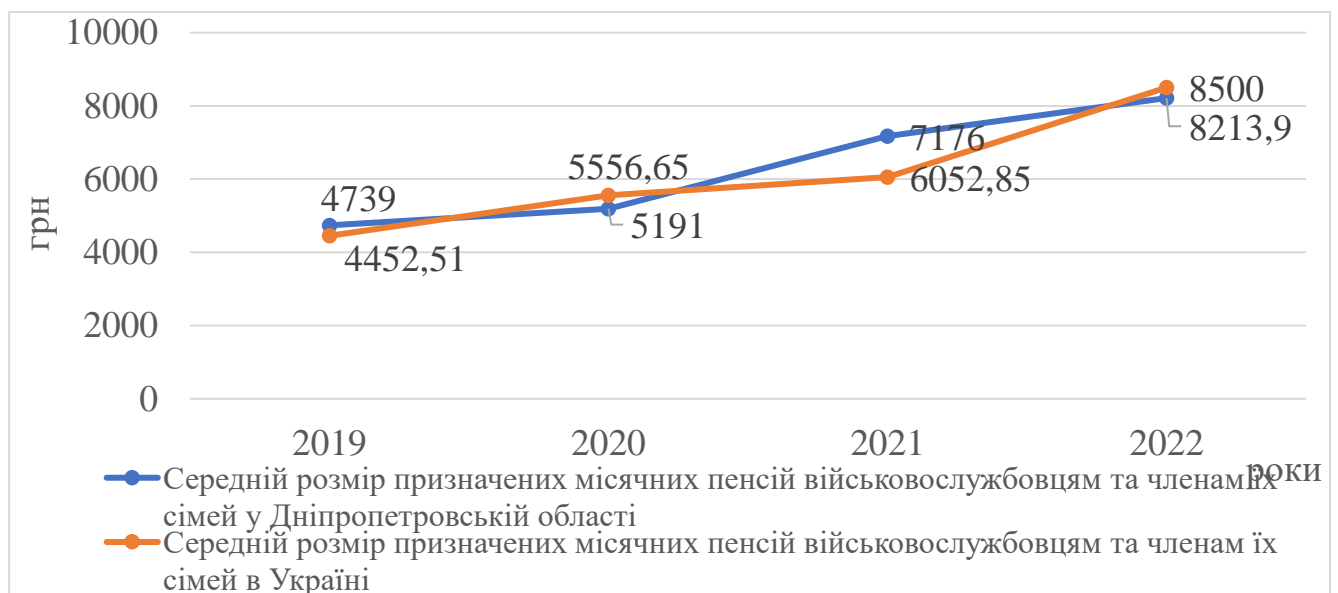

Рис. 2.1. Середній розмір пенсійних виплат військовослужбовцям по Україні та Дніпропетровській області за 2019 – 2022 рр., грн [36]

Для детального розгляду питання середнього розміру призначених місячних пенсій варто провести аналіз різних видів пенсійних виплат, на які

можуть розраховувати військовослужбовці та члени їхніх сімей. Перш за все, звернемо увагу на розмір пенсій за вислугу років як на державному, так і на обласному рівнях [36].

На рисунку 2.2 видно, що середній розмір пенсій за вислугу років у Дніпропетровській області та по Україні в цілому за період 2019-2022 років зріс практично вдвічі. У 2022 році середня пенсія за вислугу років для військовослужбовців в Дніпропетровській області становила 8875 грн, тоді як в Україні цей показник досяг 9161 грн. Це свідчить про низький рівень матеріального забезпечення військових, особливо з огляду на інфляційні процеси, що відбувалися в країні, зокрема в 2022 році

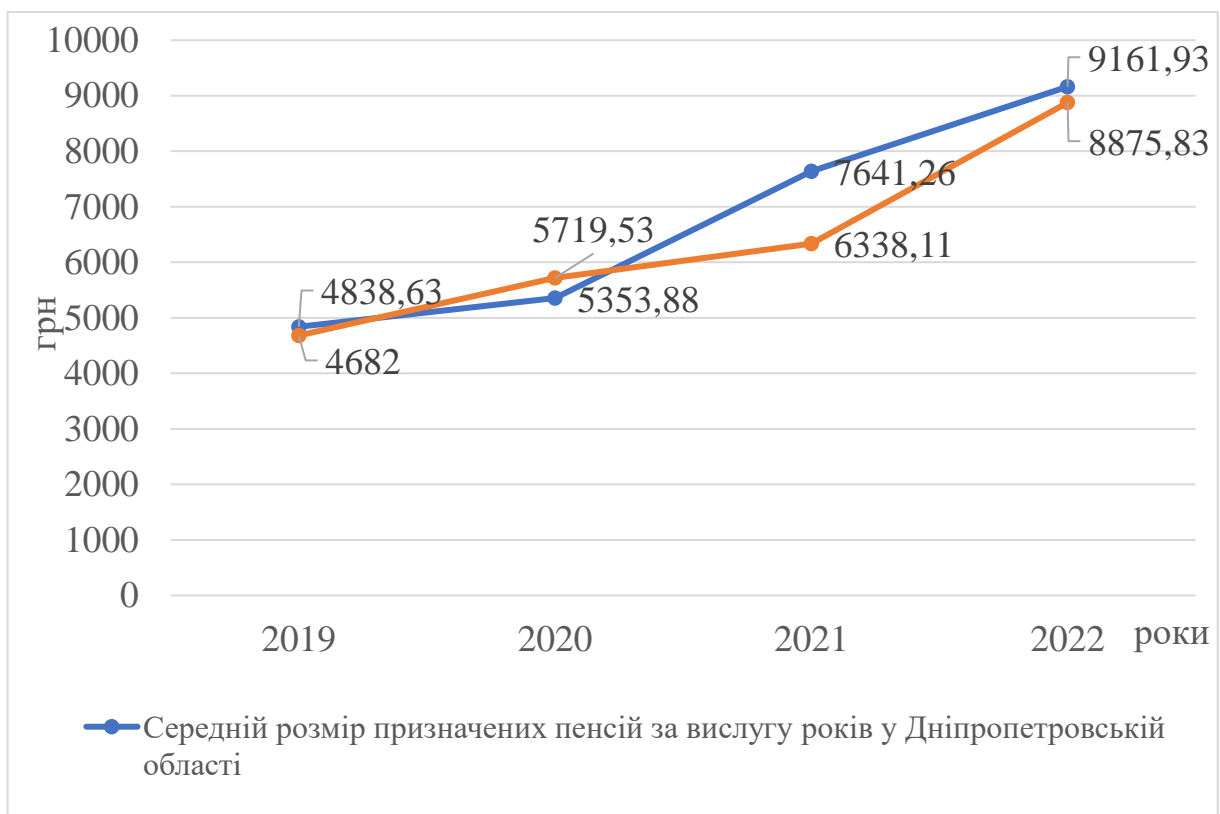

Рис. 2.2. Середній розмір військової пенсії за вислугу років по Дніпропетровській області та Україні протягом 2019–2022 років, грн. [36]

Що стосується середнього розміру пенсій по інвалідності для військовослужбовців за період 2019–2022 років, то спостерігається зростання таких виплат як у Дніпропетровській області, так і по Україні загалом, в

середньому на 70%. Найзначніше підвищення середнього розміру пенсій по інвалідності відбулося в період з 2021 по 2022 роки (див. рис. 2.3). Незважаючи на те що середній розмір пенсій по інвалідності в Дніпропетровській області є найвищим серед інших видів пенсійних виплат, його величина станом на 2022 рік становила лише 9336 грн, що все ще недостатньо для забезпечення гідного рівня життя осіб з інвалідністю [33].

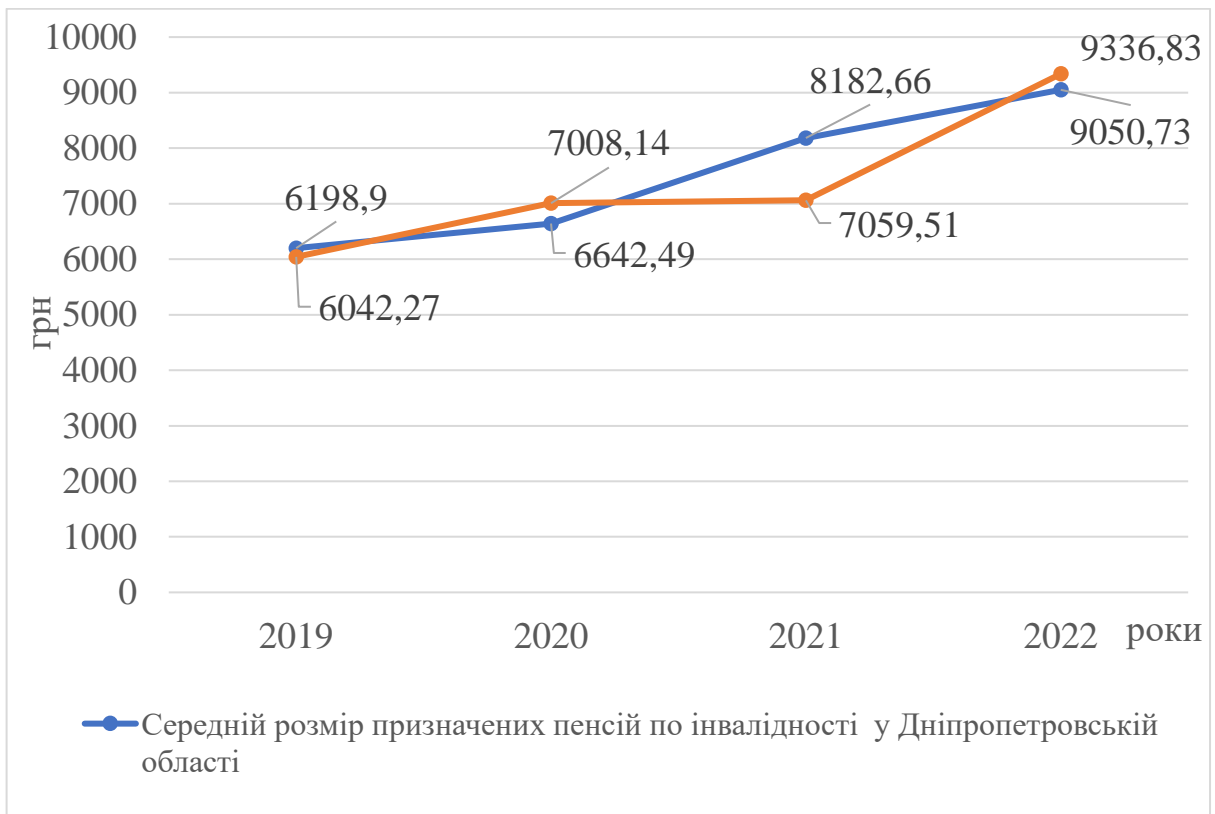

Рис. 2.3. Середній розмір пенсій по інвалідності, призначених військовослужбовцям по Дніпропетровській області та Україні протягом 2019 – 2022 рр., грн. [36]

Аналіз середнього розміру пенсій по втраті годувальника для військовослужбовців за період 2019–2022 років представлений на рис. 2.4. Слід зазначити, що в Дніпропетровській області та в Україні в цілому розмір цих виплат змінювався подібно до середніх пенсій за вислугу років та по інвалідності. Згідно з проведеними розрахунками, у 2021–2022 роках середня пенсія по втраті годувальника в Дніпропетровській області зросла лише на 1890 грн, а в Україні – на 1400 грн, що є найбільшим річним приростом за вказаний

період. Проте середній розмір пенсій по втраті годувальника залишався найнижчим в порівнянні з іншими видами виплат, і станом на 2022 рік складав 5920 грн по Україні та 5630 грн по Дніпропетровській області [36].

Рис. 2.4. Середній розмір пенсій по втраті годувальника, призначених членам сімей військових по Дніпропетровській області та Україні, протягом 2019–2022 років, грн. [36]

Отже, з урахуванням проаналізованих середніх пенсійних виплат для військовослужбовців можна стверджувати, що солідарний рівень пенсійної системи не забезпечує належний рівень життя цієї категорії пенсіонерів. Експерти вказують, що оптимальний розмір пенсійних виплат має становити близько 22 000 грн для середньостатистичного пенсіонера. Проте реальна статистика свідчить, що військовослужбовці в середньому отримували менше ніж 9000 грн за досліджуваний період.

Зазначимо, що загальна сума видатків Пенсійного фонду на забезпечення військовослужбовців та їх сімей щороку зростає. Наприклад, у 2020 році витрати зросли на 949 964,4 грн у порівнянні з 2019 роком. У 2021 році в

Дніпропетровській області витрати на пенсійне забезпечення військових становили 2,57% від загальної суми видатків в Україні, що на 0,66% менше, ніж у 2020 році. Хоча відсоткове співвідношення витрат незначно зменшилось, фактичний рівень пенсій був підвищений відповідно до зростання прожиткового мінімуму [33].

Узагальнюючи, найвищий середній розмір пенсій військовослужбовців в Україні та Дніпропетровській області у 2019–2022 роках спостерігається в категорії пенсій по інвалідності, тоді як найнижчий – у разі втрати годувальника. Найбільше зростання середнього розміру пенсій за вислугу років відзначається у пенсіонерів військовослужбовців, тоді як у членів сімей військових, які отримують пенсії у разі втрати годувальника, це зростання є найменшим [42].

Попри абсолютне збільшення фінансування соціального захисту військовослужбовців в Україні, залишається чимало невирішених питань щодо їх підтримки. Багато з цих питань мають політичний контекст і вимагають особливої уваги та контролю з боку Президента і Уряду України.

2.2. Аналіз системи соціального захисту військовослужбовців на прикладі Черкаської селищної ради Новомосковського району та її структурного підрозділу відділу центр надання адміністративних послуг Черкаської селищної ради

Аналіз системи соціального захисту військовослужбовців на прикладі Черкаської селищної ради Новомосковського району та її структурного підрозділу – відділу Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) Черкаської селищної ради – є важливим аспектом у вивченні публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні. Місцеві органи влади відіграють ключову роль у забезпеченні належної підтримки військовослужбовців, що включає різні соціальні послуги, які забезпечують гідні умови життя для цих громадян [33].

Діяльність органів місцевого самоврядування, як-от Черкаська селищна рада, у сфері соціального захисту військовослужбовців є частиною загальної державної політики, яка спрямована на підтримку осіб, що несуть військову службу, зокрема тих, хто захищає національну безпеку та суверенітет держави.

Черкаська селищна рада виконує низку функцій, пов'язаних із наданням соціальних послуг та підтримкою військовослужбовців. Основними напрямками роботи ради є:

- Надання матеріальної допомоги військовослужбовцям та їхнім родинам.
- Організація заходів для реабілітації та соціальної адаптації військовослужбовців після повернення з зони бойових дій.
- Забезпечення доступу до пільг, передбачених законодавством, таких як знижки на комунальні послуги, допомога у отриманні медичних послуг.
- Підтримка у працевлаштуванні військовослужбовців, які звільнилися зі служби, шляхом сприяння їх інтеграції на ринку праці [43].

Селищна рада активно співпрацює з іншими органами державної влади та громадськими організаціями для забезпечення комплексної підтримки ветеранів та діючих військовослужбовців

Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) є ключовим структурним підрозділом Черкаської селищної ради, що виконує важливу роль у забезпеченні доступу громадян до соціальних та адміністративних послуг.

Діяльність Відділу Центру надання адміністративних послуг Черкаської селищної ради зосереджена на реалізації конституційного права громадян на соціальний захист. Основні завдання цього відділу включають створення та забезпечення функціонування державної системи соціального обслуговування, а також надання соціальних послуг різним категоріям населення, таким як пенсіонери, ветерани війни та праці, люди з інвалідністю, самотні непрацездатні громадяни, багатодітні сім'ї, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та інші особи, які опинилися у складних життєвих обставинах і

потребують соціальної допомоги та підтримки. Крім того, відділ також надає допомогу волонтерам (добровольцям).

Важливою частиною діяльності ЦНАП є надання послуг для військовослужбовців. Це включає:

- Прийом заяв на отримання пільг та соціальних допомог.
- Консультації щодо прав та обов'язків військовослужбовців, а також членів їхніх родин.
- Оформлення документів для отримання соціальних виплат, допомог, компенсацій.
- Координація з іншими державними структурами для спрощення процедур отримання пільг [45].

Всі зазначені категорії громадян охоплені заходами соціального захисту та підтримки з боку держави відповідно до чинного законодавства України. Це включає, зокрема, такі закони, як: «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», «Про соціальні послуги», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про правовий та соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Кодексу Цивільного захисту України, а також Постанови КМУ від 01.10.2014 року № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб».

Військовослужбовці часто потребують термінових і зрозумілих рішень своїх соціальних питань. ЦНАП у Черкаській селищній раді забезпечує оперативність та ефективність у вирішенні таких запитів. Це особливо важливо для учасників бойових дій та ветеранів, які повертаються до цивільного життя і потребують реінтеграції.

Однією з ключових переваг діяльності ЦНАП є можливість одночасного надання широкого спектра адміністративних послуг, що дозволяє зекономити час та зусилля військовослужбовців і членів їхніх родин. Завдяки сучасним технологіям, що використовуються в роботі ЦНАП, як-от електронні черги та онлайн-консультації, значно покращується якість обслуговування громадян.

У зв'язку з трансформацією економіки на фоні кризових явищ виникає необхідність впровадження цілеспрямованих соціальних заходів на регіональному рівні. Це передбачає введення додаткових ініціатив підтримки для широкого кола населення, яке стикається з проблемами незабезпеченості, безробіття, соціальної ізоляції, хворобами, самотністю та іншими труднощами.

Для вирішення соціальних викликів була розроблена програма підтримки сімей загиблих учасників бойових дій, які загинули (померли) під час служби в зоні проведення антитерористичної операції або операції об'єднаних сил, а також під час дії воєнного стану в Україні на період 2022-2025 років (нова редакція) [45].

Ця програма включає в себе комплекс заходів на місцевому рівні, спрямованих на фінансову, соціальну, психологічну та іншу підтримку родин загиблих. Вона націлена на вирішення питань матеріального забезпечення членів сімей учасників бойових дій, які загинули під час виконання службових обов'язків.

Програма поширюється на членів сімей загиблих військовослужбовців, які зареєстровані та постійно проживають на території Черкаської селищної територіальної громади та мають статус члена сім'ї загиблого.

Основною метою програми є підвищення рівня соціального захисту сімей, члени яких загинули в зоні проведення АТО/ООС, підтримка їх морально-

психологічного стану та поліпшення співпраці місцевого самоврядування з міжнародними та регіональними громадськими організаціями в сфері допомоги учасникам АТО/ООС.

До основних завдань програми належать:

1. Надання допомоги членам сімей загиблих учасників бойових дій у формуванні документів для отримання субсидій та компенсацій.
2. Забезпечення щорічної адресної одноразової грошової допомоги до Дня пам'яті загиблих захисників України в розмірі 50 000 грн для кожного члена сім'ї.
3. Виплата матеріальної допомоги у разі хвороби або надзвичайної ситуації, не більше 15 000 грн на рік.
4. Відзначення пам'ятних дат та вшанування пам'яті загиблих військовослужбовців.
5. Вручення солодких подарунків дітям до 16 років загиблих учасників бойових дій до Новорічних свят.
6. Організація догляду за місцями поховань загиблих військовослужбовців з наданням одноразової грошової допомоги в розмірі 1000 грн на рік.
7. Організація поховання загиблих військовослужбовців.
8. Придбання ритуальних атрибутів для вшанування пам'яті загиблих.
9. Санаторно-курортне лікування членів сімей загиблих учасників бойових дій.
10. Надання грошової допомоги на виготовлення закордонних паспортів дітям членів сімей загиблих військовослужбовців.

Отже, реалізація програми має такі результати:

На даний момент структурний підрозділ відділу центру надання адміністративних послуг Черкаської селищної ради виконує ряд функцій, що стосуються програми. Це включає оформлення посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни, статусу членів сімей загиблих, а також виплати різних видів матеріальної допомоги. Зокрема, члени сімей загиблих отримують разову

допомогу в розмірі 50 000 грн на рік, а також щомісячні виплати від Дніпропетровської обласної адміністрації. Крім того, відділ займається оформленням пільг на житлово-комунальні послуги [45].

Відділ також має спеціаліста, який працює в програмі Є-Ветеран і супроводжує ветеранів на всіх етапах, надаючи їм інформацію щодо навчання, прав, санаторно-курортного лікування. У разі якщо військовослужбовець є жінкою, відділ допомагає оформити всі види допомоги, пов'язані з народженням дитини, статус багатодітної сім'ї для військовослужбовців, а також надає інформацію про відпочинок дітей у дитячих таборах.

Крім того, відділ центру надання адміністративних послуг оформлює пільги на житлово-комунальні послуги не тільки для членів сімей загиблих, але й для учасників бойових дій, ветеранів військової служби та інших пільгових категорій громадян.

Відділ повністю адаптований для військовослужбовців і осіб з інвалідністю. У приміщенні є окремі туалети для людей, які пересуваються на інвалідних колясках, а також встановлені пандуси для зручного доступу. Адміністратори вивчають жестову мову, щоб надавати послуги людям з особливими потребами.

У зв'язку з цифровою трансформацією країни, відділ підключений до різних програм, таких як «Соціальна громада», «ЄІССС», електронний кабінет Пенсійного фонду, реєстр територіальної громади, реєстр речових прав та віртуальний офіс. Це дозволяє забезпечити доступ до соціальних послуг під час одного візиту [25].

Цифровізація відділу надання адміністративних послуг Черкаської селищної ради має численні переваги, включаючи відсутність черг, спрощення бюрократичних процедур, доступ до персональних даних і створення доброзичливої атмосфери для громадян, які звертаються за соціальними послугами.

Адміністратори постійно беруть участь у навчаннях та вебінарах, стежать за нововведеннями в законодавстві та обговореннями програм для покращення якості надання соціальних послуг і консультацій.

Вони також консультують військовослужбовців та інших жителів громади щодо користування електронними додатками, такими як «Дія», «Є відновлення», «Є ветеран», «Є Малятко», виконуючи функцію просвіти населення у цій сфері.

Наразі відбувається передача земель і житлового фонду з Міністерства оборони до територіальної громади, що спричинить великий попит на приватизацію службових квартир. Мешканці ОТГ очікують на цю подію вже більше чотирьох років. Функції з приватизації також буде виконувати відділ центру надання адміністративних послуг [45].

Незважаючи на наявність ефективної системи соціального захисту військовослужбовців у Черкаській селищній раді та її ЦНАП, існує низка викликів, що потребують вирішення. До таких викликів можна віднести:

- Недостатність фінансових ресурсів для повного забезпечення потреб військовослужбовців.
- Відсутність належної координації між державними структурами, що призводить до дублювання або уповільнення надання послуг.
- Обмеженість інфраструктури для реабілітації та соціальної адаптації ветеранів та військовослужбовців [42].

Черкаська селищна рада та її структурний підрозділ ЦНАП відіграють важливу роль у системі соціального захисту військовослужбовців, забезпечуючи надання комплексу соціальних та адміністративних послуг. Незважаючи на певні виклики, діяльність цих органів значно сприяє поліпшенню життєвих умов військовослужбовців, їх адаптації до цивільного життя після служби, а також реалізації їхніх прав на соціальні пільги та підтримку.

2.3. Аналіз основних проблем публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні

Незважаючи на численні позитивні зміни в національному законодавстві, що спрямовані на покращення соціального захисту військовослужбовців та їхніх сімей, питання ефективності реалізації цих заходів залишаються актуальними. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальні послуги визначаються як дії, які мають на меті запобігання складним життєвим обставинам, їх подолання або мінімізацію негативних наслідків для осіб або сімей, які зазнали труднощів. Надання основних соціальних послуг, які найбільше затребувані, покладено на органи місцевого самоврядування територіальних громад, що є єдиним механізмом для виходу громадян зі складних життєвих умов [16].

Згідно зі статтею 12 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей», держава зобов'язується забезпечити військовослужбовців житлом або надати їм грошову компенсацію для отримання відповідного житлового приміщення. Проте, фактична реалізація права військовослужбовців і їхніх сімей на отримання житла залишається проблематичною.

Забезпечення житлом військовослужбовців у рамках законодавчо гарантованого соціального захисту можливе лише за наявності дієвих спеціальних нормативно-правових актів, що відповідають потребам військовослужбовців у контексті військово-соціальної політики держави. Однак процес забезпечення житлом для військовослужбовців та їхніх сімей залишається однією з найбільш забюрократизованих сфер, що піддається впливу корупційних ризиків і складних процедур [26].

Згідно з аналітичними дослідженням НАБУ, серед основних чинників, які уповільнюють процес забезпечення житлом, можна виділити: – відсутність прозорої системи обліку житлових приміщень для військовослужбовців; – недостатня координація в Міністерстві оборони щодо будівельної політики; –

брак стратегічного планування для завершення незавершеного будівництва; – зловживання у процесі закупівлі військового житла; – ненадійна перевірка технічного стану квартири перед її придбанням.

Право на житло повинно бути одним із пріоритетів державної діяльності, оскільки від забезпечення військовослужбовців житлом та комфортними умовами проживання безпосередньо залежить задоволення їх матеріальних і духовних потреб [33].

Вважаємо, що впровадження ефективних процедур забезпечення житлом для військовослужбовців та їхніх сімей може активізувати національну політику в цій сфері і зменшити негативний вплив бюрократичних і корупційних чинників. Це можливо лише через прийняття правової системи, спрямованої на покращення ситуації [35].

Ще однією важливою проблемою, виявленою під час дослідження, яка набуває особливої актуальності в умовах війни, є відсутність технічної можливості подавати заявки на отримання соціальних послуг в електронному форматі, зокрема до центру надання адміністративних послуг (ЦНАП), для подальшої обробки та передачі відповідним уповноваженим органам. У реальності заяви на соціальні послуги подаються особисто через ЦНАП, що вимагає фізичної присутності заявника, і це може бути обтяжливим для багатьох людей.

Відповідно до Порядку організації надання соціальних послуг, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 587 від 1 червня 2020 року, передбачена можливість подавати заявки на отримання соціальних послуг в електронному вигляді через Єдиний державний веб-портал електронних послуг «Дія», електронні системи або інші інтегровані інформаційні системи. Проте ця норма, закріплена Урядом, досі не реалізована на практиці, і як отримувачі, так і надавачі послуг не мають доступу до цієї функціональності. Це обмеження ускладнює можливість швидко і зручно повідомити уповноважені органи про потребу у соціальних послугах, особливо в екстрених ситуаціях [36].

Для вирішення цієї проблеми Міністерство цифрової трансформації України має розробити відповідний технічний функціонал. Також Міністерство соціальної політики України разом із Міністерством цифрової трансформації може створити порядок подання і розгляду заяв в електронному форматі через ЦНАП, їх подальшої обробки та передачі уповноваженим органам.

Ще однією серйозною проблемою соціального захисту членів сімей військовослужбовців є недостатнє фінансування соціальних програм, спрямованих на відновлення їхнього здоров'я. Неправильне фінансування призводить до ненадання належного рівня соціального захисту, зокрема в медичному обслуговуванні та санаторно-курортному лікуванні. У даний час питання медичного забезпечення військовослужбовців і їхніх родин є дуже актуальним, особливо з урахуванням поточних обставин у країні [55].

Не менш важливою є також проблема порушення конституційних прав військових. Це включає затримки з виплатами, що суперечить частині 7 статті 43 Конституції України, відмови в лікуванні, що суперечить статті 49, та відмови у наданні відпусток відповідно до статті 45. Тому необхідно напрацювати ефективну законодавчу базу, зокрема системний законопроект «Про засади ветеранської політики в Україні», який має стати основою для змін, які сьогодні необхідні військовослужбовцям і ветеранам [35].

Наразі існує потреба в законодавчому регулюванні автоматизації ветеранських послуг, зокрема через програму «Ветеран», що забезпечує доступ до всіх послуг через смартфон. Також важливо впровадити єдиний стандарт надання послуг ветеранам за принципом «єдиного вікна» в ЦНАП. Потрібно вдосконалити медичне забезпечення, змінивши перелік послуг за програмою «Доступні ліки», розширити стоматологічні послуги та забезпечити якісну психологічну реабілітацію.

Державна підтримка працевлаштування ветеранів також потребує вдосконалення: необхідний діалог між державними органами і роботодавцями для створення можливостей для ветеранів, реалізації державної політики у сфері професійної адаптації, зайнятості та підвищення конкурентоспроможності

ветеранів, членів їхніх сімей та родин загиблих. Додатково важливо поліпшити систему обліку отриманих послуг ветеранами, підтримувати їх фізичне і психічне здоров'я, адаптацію до цивільного життя та інтеграцію в суспільство, а також забезпечити житлом осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів родин загиблих [16].

Отже, публічне управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні стикається з рядом викликів, які впливають на ефективність цієї системи:

1. Недостатнє фінансування – однією з ключових проблем є недостатнє фінансування програм соціального захисту. Через це деякі категорії військовослужбовців не отримують належних виплат або послуг, що знижує рівень їхнього соціального забезпечення.

2. Бюрократія та корупція – існуюча система управління часто характеризується значним рівнем бюрократії, що ускладнює доступ до соціальних послуг. Корупційні ризики також є серйозним викликом, оскільки вони можуть призводити до нераціонального використання державних коштів.

3. Низька якість послуг – медичне та соціальне забезпечення не завжди відповідає стандартам, що особливо відчутно в умовах збройних конфліктів. Багато військовослужбовців мають обмежений доступ до якісних медичних послуг та реабілітаційних центрів.

4. Недосконалість законодавчої бази – нормативно-правова база, що регулює соціальний захист військовослужбовців, потребує оновлення та вдосконалення, зокрема для адаптації до нових викликів, таких як гібридні загрози та довготривалі бойові дії.

5. Недостатня психологічна підтримка – психологічний стан військових, які беруть участь у бойових діях, є серйозною проблемою, але система публічного управління недостатньо зосереджена на наданні послуг з психологічної реабілітації. Це може призводити до посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем у військовослужбовців. Тому для покращення соціального становища членів сімей військовослужбовців необхідне вдосконалення їх соціального захисту [36].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМ ЗАХИСТОМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід соціального захисту військовослужбовців та його адаптація в Україні

Соціальний захист військовослужбовців є важливим елементом політики багатьох країн світу, особливо тих, що мають активні збройні сили або беруть участь у збройних конфліктах. Забезпечення належної підтримки військових, які захищають державу, включає широкий спектр заходів, таких як медичне обслуговування, реабілітація, фінансова допомога, пенсії, програми перепідготовки та працевлаштування. Розглянемо зарубіжний досвід соціального захисту військовослужбовців на прикладі кількох країн і можливості його адаптації в Україні.

Аналіз зарубіжного досвіду забезпечення соціальних гарантій військовослужбовців засвідчує, що найрозвиненіша та відпрацьована система грошового забезпечення військовослужбовців створена в США і країнах НАТО. В США, Німеччині, Франції та в багатьох інших країнах світу існує система гарантованих соціальних виплат військовослужбовцям. Хоча в США і діє складна система оподаткування для всього населення, однак для військовослужбовців існує окремий порядок надання податкових пільг [24].

Система соціального захисту військовослужбовців у Сполучених Штатах Америки (США) є однією з найрозвиненіших у світі. Вона забезпечує ветеранам і діючим військовослужбовцям широкий спектр пільг і програм підтримки. Основними компонентами цієї системи є:

- Медичне обслуговування: Департамент у справах ветеранів (VA) надає медичну допомогу військовим через систему лікарень і клінік по всій країні. Ці установи пропонують комплексне медичне обслуговування, зокрема

лікування фізичних і психологічних травм, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

– Освіта: Закон «G.I. Bill» забезпечує фінансову підтримку ветеранам для отримання вищої освіти та професійної перепідготовки. Ця програма охоплює оплату навчання, щомісячні виплати на проживання та інші витрати, пов'язані з освітою.

– Фінансова допомога та житло: Ветерани мають право на фінансову допомогу, зокрема пенсії для інвалідів та компенсації за втрату працездатності. Також існують спеціальні програми кредитування для придбання житла з низькими відсотковими ставками.

– Працевлаштування: Програми з працевлаштування та професійної адаптації націлені на допомогу ветеранам у знаходженні роботи після закінчення військової служби. Держава та приватний сектор активно підтримують працевлаштування ветеранів через податкові пільги для компаній, що наймають колишніх військових [76].

Дослідження основного окладу та його частки у структурі грошового забезпечення військовослужбовців Збройних сил США показує, що для сержантського складу ця частка становить від 62% до 75%, а для сержантів – від 72% до 81% для офіцерів.

Система нарахування грошового забезпечення, що застосовується в більшості країн НАТО, сприяє кар'єрному зростанню військовослужбовців. Зокрема, підвищення грошового забезпечення для офіцерів може сягати 82%, тоді як для сержантів і рядового складу – до 115% [24].

Для порівняння у таблиці наведено коефіцієнти диференціації основної заробітної плати військовослужбовців окремих країн-членів НАТО та України.

**Коефіцієнти диференціації основних окладів грошового забезпечення
військовослужбовців у деяких країнах світу та Україні [24]**

Військове звання	Країни НАТО			Україна
	США	Франція	Великобританія	
Генерал-полковник	10,05	-	11,32	2,82
Генерал-майор	7,84	7,34	6,77	2,4
Полковник	5,31	6,31	5,13	2,13
Підполковник	4,51	5,55	4,41	1,92
Майор	3,96	4,9	3,28	1,72
Капітан	3,59	3,35	2,66	1,57
Старший лейтенант	2,73	2,81	2,01	1,37
Лейтенант	2,15	2,55	1,45	1,28
Прапорщик	2,3	1,78	2,31	1,22
Старшина	2,68	1,3	-	1,08
Старший сержант	2,25	1,2	2,18	1,06
Сержант	1,88	1,16	1,84	1,04
Молодший сержант	1,47	1,43	-	1,03
Єфрейтор	1,19	-	1,17	1,01
Рядовий	1,0	1,0	1,0	1,0

Грошове забезпечення рядового за контрактом розглядається як базова одиниця, а коефіцієнти диференціації відображають, у скільки разів зростає місячне грошове утримання відповідно до військового звання. Це враховує середні показники грошового забезпечення та надбавки, які з'являються в процесі службового зростання [76].

Аналіз базового окладу військовослужбовців в окремих країнах НАТО та України в абсолютних величинах свідчить про те, що рівень матеріального забезпечення українських військовослужбовців у 1,5–3 рази нижчий, ніж у Польщі, та в 5–13 разів нижчий, ніж у США та Німеччині. Вивчення системи матеріального забезпечення військовослужбовців країн-членів НАТО дозволяє виділити п'ять основних елементів такого забезпечення. (рис. 3.1).

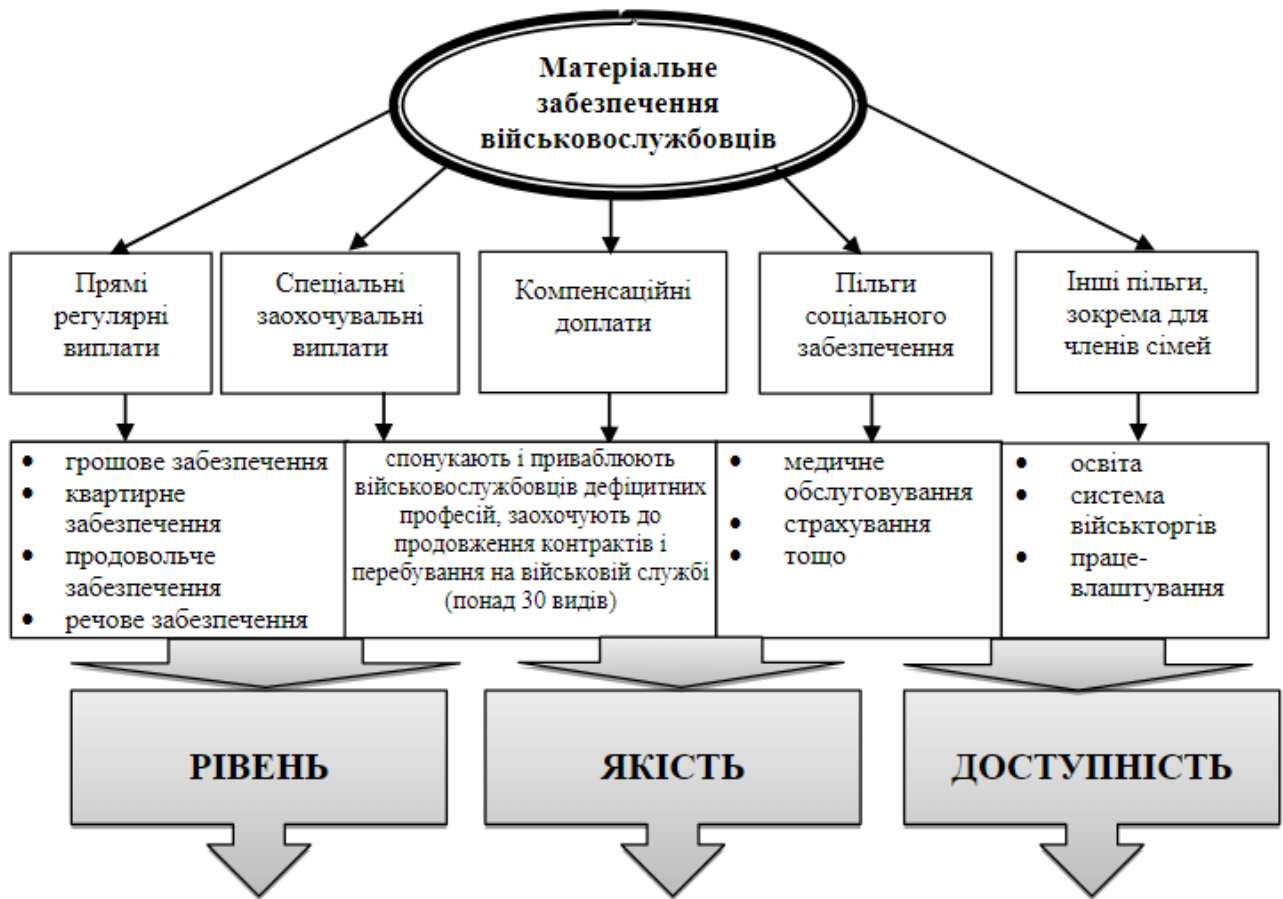

Рис. 3.1. Система матеріального забезпечення військовослужбовців країн-членів НАТО [24]

1. Прямі регулярні платежі. Ці виплати включають базове грошове забезпечення, а також кошти на житло та харчування. Житлово-продовольча підтримка може надаватися як у грошовій формі, так і у натуральному вигляді. Наприклад, для військовослужбовців Збройних сил США, які не отримують державного житла, передбачено надання постійної квартирної допомоги. Ця компенсація в середньому становить близько 70% вартості оренди житла. Розмір грошового забезпечення визначається залежно від місця проживання та військового звання [16].

Військовослужбовці, які мають право на безкоштовне харчування, щомісяця отримують виплати на харчування для офіцерів. Розмір грошового забезпечення переглядається щорічно і зазвичай зростає пропорційно до підвищення основного окладу. Рядовий та сержантський склад отримує

безкоштовне харчування в гарнізонних їдальнях, а тим, хто не має доступу до їдалень, виплачується надбавка в розмірі 15-20 доларів США на день [16].

2. Спеціальні заохочувальні виплати. Ці виплати призначені для певних категорій військовослужбовців, які виконують обов'язки в особливих або надзвичайно складних умовах. Головна мета таких виплат – заохочення за службу в екіпажах кораблів, підводних човнів, літаків тощо, що супроводжується додатковим ризиком для життя. Вони сприяють залученню військовослужбовців у дефіцитні професії, продовженню контрактів та утриманню кадрів у військовій службі [76].

У деяких країнах НАТО передбачено понад 33 види таких виплат. Наприклад, для військовослужбовців Збройних сил США, які займають посади в сферах електроніки, авіації, космонавтики та інших дефіцитних спеціальностей, передбачено винагороду до 50 тисяч доларів США за продовження служби [16].

Військовослужбовці Військово-повітряних і Військово-морських сил, які виконують обов'язки в умовах підвищеного ризику для здоров'я та життя, отримують компенсаційні грошові надбавки. Наприклад, військовослужбовці, які є частиною команд, штабів, частин, екіпажів літаків і кораблів, а також змінних екіпажів підводних човнів у США, мають право на надбавки у розмірі 600 доларів США на місяць. Для підводників передбачені додаткові виплати до 595 доларів США на місяць. В цілому такі виплати можуть становити до 35% від загального грошового забезпечення [17].

3. Компенсаційні надбавки. Ці виплати покривають непередбачені витрати військовослужбовців, які виникають через зміну місця служби, а також додаткові витрати на проживання в різних регіонах. У країнах НАТО майже всі витрати, пов'язані з переїздом військовослужбовців та їхніх сімей на нові місця служби, компенсуються [76].

Наприклад, під час відпустки військовослужбовці США та їхні сім'ї можуть отримати знижку 50% на комерційні авіаквитки, автобусні та залізничні перевезення, а також на оренду готелів і автомобілів у межах США. Знижка на

авіаквитки для міжнародних подорожей підвищується до 60%. У разі використання військово-транспортної авіації (за наявності вільних місць) ці послуги надаються безкоштовно [17].

4. Соціальні пільги охоплюють безкоштовне медичне обслуговування та різноманітні види страхування. Основна схема медичного обслуговування особового складу збройних сил країн НАТО передбачає прив'язку сімей до постійного сімейного лікаря. Цивільна медична служба, яка надає 30% загального обсягу медичних послуг, функціонує на контрактній основі за рахунок Міністерства оборони. Вона також обслуговує військових пенсіонерів, які не отримують пенсії з державного бюджету, а також членів їхніх сімей [12].

5. Інші пільги включають безкоштовну освіту, можливість купівлі товарів і послуг на пільгових умовах через військову торгівлю, а також соціальні пільги для сімей військовослужбовців.

У США існує широкий спектр освітніх пільг як для активних військовослужбовців, так і для членів їхніх родин. Міністерство оборони та Міністерство у справах ветеранів пропонують різноманітні освітні програми. Управління у справах ветеранів також надає стипендії для дітей, вдов і дружин військовослужбовців, які зникли безвісти або потрапили в полон [76].

У Міністерствах оборони США та ряді країн-членів НАТО функціонує розгалужена мережа магазинів, що пропонують продовольчі та промислові товари в рамках побутових послуг. Вартість товарів у цій системі військової торгівлі зазвичай на 25-30% нижча, ніж у звичайних торгових мережах. Військові пенсіонери також мають право на довічне користування військовими складами, автозаправними станціями та іншими побутовими послугами.

Крім зазначених пільг, існують знижки на дитячі дошкільні заклади, які в середньому становлять 25%. Основні права родичів загиблих військовослужбовців включають одноразову виплату, що становить п'ятимісячне грошове забезпечення військовослужбовця, який загинув (окрім пенсії на довічне утримання).

У соціальному захисті сімей військовослужбовців важливу роль відіграють заходи, спрямовані на підтримку їхнього здоров'я та фізичного стану. Члени сімей військовослужбовців також мають можливість працювати понаднормово, проте загальний термін роботи не повинен перевищувати 6 місяців. Вони мають перевагу при отриманні роботи на умовах неповного робочого дня або за сумісництвом [24].

З точки зору порівняльного права, соціальне забезпечення в країнах НАТО охоплює кілька основних напрямків: регулярні прямі виплати, спеціальні заохочувальні виплати, компенсації, пільги для військовослужбовців та їхніх сімей. Прямі виплати включають грошову компенсацію, квартирне забезпечення та надання продовольчих товарів. Система нарахування грошового забезпечення, яка сьогодні діє в більшості країн Альянсу, стимулює просування військовослужбовців по службі. Важливо зазначити, що в усіх країнах НАТО грошове забезпечення та пенсії регулярно переглядаються з урахуванням інфляції та зростання вартості життя. Розмір пенсійного забезпечення також коригується відповідно до змін у грошовому забезпеченні військовослужбовців та цінній політиці. Отже, можна зробити висновок, що в країнах НАТО прямі виплати здійснюються як у грошовій, так і в продовольчій формах [76].

Спеціальні виплати з заохочувального фонду призначені для певних категорій військовослужбовців, які виконують свої обов'язки в екстремальних або особливих умовах. У деяких країнах НАТО існує понад 33 види таких виплат. Компенсації, в свою чергу, покривають непередбачені витрати, такі як зміна місця служби або високі витрати на проживання в окремих регіонах.

Пільги для військовослужбовців включають безкоштовне медичне обслуговування та різноманітні види страхування. Також доступні пільги на отримання освітніх послуг і можливість покупок у спеціалізованих магазинах продовольчих і промислових товарів.

Важливо зазначити, що в США немає окремого закону, який би визначав соціально-правовий захист військовослужбовців, аналогічного Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей».

Натомість загальні положення про соціально-правовий статус і пенсійне забезпечення військовослужбовців Збройних Сил США містяться в «Зводі законів США» [24].

В Україні можна було б запровадити спеціалізовані центри реабілітації та медичного обслуговування для військовослужбовців, які, подібно до американських, забезпечували б комплексну медичну допомогу та підтримку в питаннях психічного здоров'я. Крім того, варто розробити програми освітньої підтримки та житлові пільги для ветеранів, що сприятиме їхній адаптації до цивільного життя.

Німеччина має розвинену систему соціального захисту військовослужбовців, яка зосереджена на підтримці ветеранів та їхній інтеграції в суспільство після служби. Основні компоненти включають:

- Медична допомога та реабілітація: Ветерани в Німеччині отримують повне медичне забезпечення, зокрема спеціалізоване лікування та реабілітацію. Увага приділяється також психологічній підтримці для ветеранів, що страждають на ПТСР.

- Фінансове забезпечення: Німецькі військовослужбовці мають право на пенсійне забезпечення після завершення служби, а також на компенсаційні виплати у випадку травм або інвалідності, отриманих під час виконання службових обов'язків.

- Реінтеграція на ринок праці: Одним із ключових елементів підтримки є програми перепідготовки та сприяння працевлаштуванню військових після завершення служби. Ветерани мають доступ до безкоштовних курсів підвищення кваліфікації та програм професійної адаптації [76].

Німецькі військовослужбовці, які служать за контрактом більше 12 років, мають доступ до спеціальних пільг. По-перше, вони отримують сертифікат, який гарантує їм призначення на посади в державному апараті або адміністративних органах Бундесверу після звільнення. По-друге, протягом десяти років після звільнення їм виплачується надбавка до посадового окладу в розмірі останнього

грошового забезпечення, отриманого під час служби, що дозволяє зберегти той же рівень фінансової підтримки [24].

Законодавство Німеччини, що стосується соціального забезпечення учасників бойових дій, базується на нормах, закріплених у законах про забезпечення військовослужбовців під час закордонних місій, а також у законах «Про забезпечення військовослужбовців» і «Про правове положення військовослужбовців Бундесверу».

В Україні було б доцільно впровадити подібні програми реінтеграції на ринок праці, забезпечивши ветеранам можливість професійної перепідготовки та доступ до програм працевлаштування. Це допомогло б ефективно використовувати навички військовослужбовців у цивільному секторі економіки.

Великобританія також має високорозвинену систему соціального захисту військовослужбовців, що охоплює:

- Медичне забезпечення: Британські військовослужбовці та ветерани мають доступ до безкоштовних медичних послуг через Національну службу охорони здоров'я (NHS). Окремо функціонують програми лікування психологічних захворювань та підтримки для військових із ПТСР.

- Соціальні пільги: Ветерани у Великобританії мають право на різні види соціальних виплат, зокрема фінансові допомоги та компенсації за втрату працездатності. Пільги включають також можливість отримання житла або субсидії на його оренду.

- Інтеграція у суспільство: Великобританія активно підтримує програми соціальної реінтеграції ветеранів, включно з перепідготовкою, пошуком роботи та наданням психологічної допомоги. Існують також громадські та благодійні організації, що підтримують ветеранів [76].

Важливим напрямком для України може стати активне залучення громадських організацій та приватного сектору до підтримки військовослужбовців, що, як у Великобританії, допомогло б посилити соціальний захист через благодійні проекти та партнерські програми.

Важливо зазначити, що в кожній країні існує спеціальний орган, відповідальний за формування та реалізацію державної політики щодо ветеранів війни. Це є прерогативою органів державної влади, які самостійно або через свої управління при міністерствах, а також у співпраці з іншими міністерствами та комітетами, вирішують ряд ключових питань, зокрема щодо статусу, пенсійного та соціального забезпечення ветеранів [24].

У країнах світу існує усталена практика фінансування з державного бюджету заходів, спрямованих на забезпечення соціальної захищеності ветеранів. Це включає підтримку ветеранів через надання певних пільг та соціальних програм, а також допомогу ветеранам і членам їхніх сімей для полегшення їхньої адаптації після служби або під час реабілітації. Особливе місце в цій системі займає страхування, яке охоплює випадки загибелі, поранення або хвороби військовослужбовців і зазвичай є обов'язковим. Основною метою страхових заходів є покриття необхідних витрат на медичне обслуговування. (рис. 3.2).

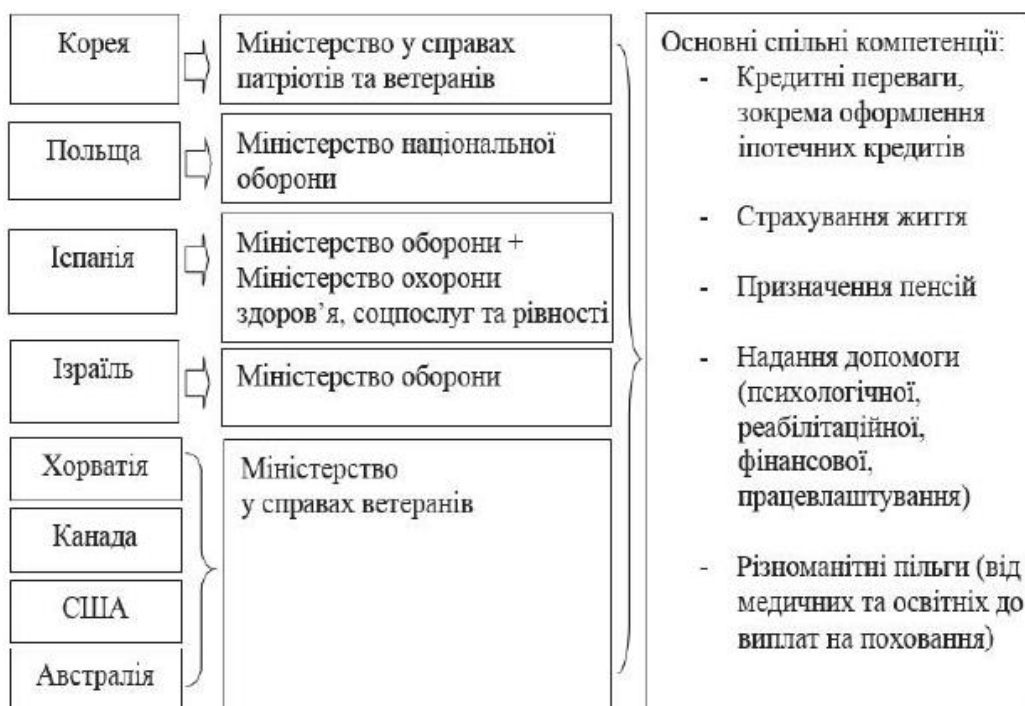

Рис. 3.2. Державні органи, до компенсації якого першочергово належить питання щодо ветеранів війни та військовослужбовців у країнах світу [24]

На сьогодні в країнах ЄС розроблено проект EUROMIL для участі у виборах 2024 року. Головна мета цього проекту – виявлення та публічне обговорення потреб і прав військовослужбовців на європейському рівні, а також визначення кроків, необхідних для створення Європейського оборонного союзу, де Збройні сили є оперативно сумісними, інтегрованими та готовими до виконання бойових завдань, що сприятиме ефективному захисту європейських громадян від нових викликів та традиційних загроз.

Військовий персонал ЄС має отримувати рівні та належні трудові й соціальні права, особливо під час навчання, виконання службових завдань та участі у спільних операціях у межах Євросоюзу [24].

На нашу думку, ключові рекомендації EUROMIL для країн ЄС можуть бути корисними також для вдосконалення українського законодавства.

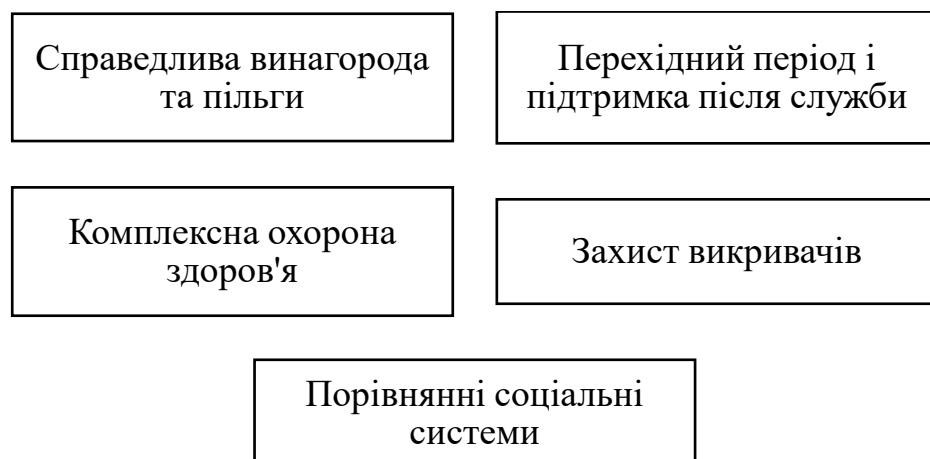

Рис. 3.3. Соціальні умови і права військовослужбовців в ЄС за проектом EUROMIL [76]

1. Справедлива оплата та пільги.

Одним із ключових аспектів розвитку соціальної політики для військовослужбовців є забезпечення належної винагороди та пільг. У 2019-2020 роках EUROMIL організувала кампанію «Справедлива оборонна оплата», акцентуючи увагу на тому, що заробітна плата військових має бути співмірною з оплатою праці у державному секторі. Це важливо для залучення та збереження кваліфікованих кадрів, а також для відповідності рівню відповідальності, покладеного на військовослужбовців [76].

У передвиборчому звіті EUROMIL також зазначається важливість гарантування військовослужбовцям права на асоціації без обмежень. Створення діалогу між військовими асоціаціями та відповідними державними органами допоможе ефективніше розв'язувати проблемні питання та сприятиме формуванню справедливих умов праці для військовослужбовців. Низька заробітна плата може знижувати привабливість кар'єри у військовій службі, що робить питання оплати особливо важливим.

EUROMIL вказує на необхідність збільшення інвестицій у забезпечення гідних умов праці, включаючи підвищення зарплат і виплат, як частину загального оборонного бюджету. Покращення інфраструктури, умов навчання та технічного оснащення може значно вплинути на якість роботи, задоволення від служби та збереження кадрів [24].

Пенсійне забезпечення є важливою частиною соціальної політики військовослужбовців, забезпечуючи їм фінансову стабільність у період після завершення служби. Систему пенсійного забезпечення необхідно регулярно переглядати та коригувати відповідно до змін у соціальних потребах і рівні життя.

2. Підтримка під час перехідного періоду та після завершення служби.

Забезпечення успішного переходу з військової служби до цивільного життя є надзвичайно важливим елементом соціальної політики для військових. Враховуючи виклики, з якими стикаються ветерани, особливу роль відіграє надання різноманітних ресурсів для підтримки цього процесу. Комплексна допомога включає заходи з працевлаштування, професійного навчання та доступ до соціальних послуг, що сприяють адаптації до нових умов [76].

Також важливо розробити ефективну політику підтримки ветеранів, яка забезпечуватиме постійну допомогу та враховуватиме специфічні потреби осіб, які завершили службу.

3. Всеосяжна охорона здоров'я.

Військові стикаються з унікальними ризиками на службі, такими як вплив шкідливих речовин, наприклад, азбесту. Враховуючи це, політика охорони

здоров'я має передбачати надійні програми безпеки та здоров'я, які забезпечують відповідні умови роботи у військовій сфері. Це передбачає впровадження чітких протоколів безпеки, регулярні оцінки ризиків та забезпечення належної підготовки і захисного спорядження для мінімізації професійних небезпек [24].

Всеохоплюючі медичні послуги є важливими для збереження фізичного і психічного здоров'я військовослужбовців. Вони повинні охоплювати широкий спектр підтримки: від профілактики до діагностики, лікування і реабілітації. Питання психічного здоров'я також заслуговує окремої уваги, що підкреслює EUROMIL.

Соціальний діалог і колективні переговори відіграють важливу роль у створенні системи охорони здоров'я, яка враховує специфічні потреби військових і відповідає їхнім вимогам у сфері безпеки та охорони здоров'я.

4. Захист викривачів.

Забезпечення механізмів інформування в армії є критичним для зміцнення прозорості та підзвітності. Упровадження інституцій омбудсменів, які приймають та розглядають скарги військових, створює середовище, в якому можна висловлювати занепокоєння без страху перед репресіями. Важливим аспектом є захист прав викривачів та захист їх від можливих негативних наслідків, що сприяє підтримці високих етичних стандартів в армії [76].

З приводу інформування EUROMIL торкнувся цього питання у своєму звіті «Демістифікація інформування в збройних силах», розробленому разом із Whistleblowing International Network (WIN). Звіт пояснює роль викривачів у підтримці етичних норм та попередженні порушень у секторі оборони, а також аналізує світовий досвід правового захисту й пропонує рекомендації омбудсменам щодо підтримки викривачів [18].

5. Порівнювані соціальні системи.

Для забезпечення рівності та справедливості в соціальній підтримці військовослужбовців необхідно врахувати можливість узгодження їхніх соціальних гарантій із тими, що мають інші працівники державного сектору. Це стосується таких аспектів, як відпустки у зв'язку з вагітністю, пологи та

батьківство, які є важливими для підтримання балансу між службовими обов'язками та особистим життям. Запровадження політики, яка гарантує військовим аналогічні пільги, що й цивільним колегам, сприятиме рівним умовам і створенню сприятливого середовища, орієнтованого на добробут і потреби родин військовослужбовців [24].

Загалом, вдосконалення соціальної політики для військовослужбовців є важливим кроком до створення справедливого середовища. Забезпечення відповідних винагород, інвестиції в умови служби, підтримка періоду адаптації, повний доступ до медичних послуг, захист інформаторів, справедливі пенсійні програми та порівнювані соціальні системи – це ключові елементи, які необхідно врахувати. Зосереджуючи увагу на цих аспектах, ЄС сприятиме добробуту військових, покращить умови служби та забезпечить залучення та утримання професіоналів, необхідних для створення боєздатної оборонної системи.

3.2. Шляхи удосконалення соціального забезпечення українських військовослужбовців

У сучасних умовах Україна активно реформує систему публічного управління, зокрема у сфері соціального захисту військових. Це зумовлено необхідністю покращення ефективності надання соціальних послуг і підвищення рівня підтримки військових в умовах збройного конфлікту. Одним з ключових завдань реформування є запровадження більш гнучких і адресних механізмів соціального захисту, що дозволять забезпечити підтримку саме тих категорій військовослужбовців, які найбільше її потребують [77].

Окрім того, важливим аспектом є інтеграція міжнародного досвіду у систему соціального захисту. Багато країн, зокрема члени НАТО, мають добре розвинені програми соціального захисту військових, що включають не лише матеріальні виплати, але й широкі можливості для реабілітації та професійної адаптації після завершення служби. Використання цього досвіду може значно покращити українську систему соціального захисту.

Для підвищення ефективності публічного управління соціальним захистом військовослужбовців необхідно здійснити низку реформ і вдосконалень:

1. Оптимізація фінансування — необхідно збільшити фінансування соціальних програм для військовослужбовців та їхніх сімей. Це включає як підвищення заробітної плати, так і створення нових програм для реабілітації та професійної адаптації після служби.

2. Автоматизація процесів – запровадження цифрових інструментів управління, таких як електронні черги, електронний документообіг та інформаційні системи, допоможе зменшити рівень бюрократії і полегшити доступ до соціальних послуг [75].

3. Реформа законодавства – необхідно оновити законодавчу базу, щоб вона відповідала сучасним потребам військовослужбовців і реагувала на виклики сьогодення. Особливу увагу слід приділити соціальним гарантіям для військових, які постраждали у ході бойових дій.

4. Покращення медичних та реабілітаційних послуг – необхідно інвестувати в розвиток інфраструктури медичного та психологічного забезпечення військовослужбовців, а також забезпечити доступ до сучасних медичних технологій та методик реабілітації.

5. Залучення громадськості – важливо включати неурядові організації, волонтерів та громадські ініціативи до процесу соціального захисту військовослужбовців. Це дозволить зробити систему більш прозорою та гнучкою [77].

Для досягнення балансу у сфері соціального захисту військовослужбовців важливо, щоб державні й громадські установи, військові та громадяни спільно створили багаторівневу систему підтримки.

6. Україні необхідна розробка і впровадження державної стратегії, яка б усунула чинники, що негативно впливають на стан та репутацію збройних сил. У межах військової галузі варто створити нові соціальні стандарти та життєві нормативи для військовослужбовців, передбачивши механізми їхньої індексації. Також доцільно розробити середньо- і довгострокові програми соціально-

правового захисту. Для поглибленого вивчення військово-економічних питань можна створити спеціалізовані центри при деяких цивільних університетах, не пов'язаних безпосередньо з військовою сферою.

7. У Міноборони варто створити підрозділ, який формуватиме інформаційну політику військового відомства та розроблятиме стратегію інформаційної підтримки, що сприятиме позитивному іміджу української армії як всередині країни, так і на міжнародній арені. Для кращого зв'язку з суспільством особливу увагу потрібно приділити інформації щодо використання військового бюджету, щоб громадяни розуміли, як витрачаються кошти платників податків [77].

8. Для ефективної роботи громадського сектору у сфері соціального захисту військовослужбовців необхідно реалізувати низку заходів, таких як круглі столи, відкриті обговорення, громадські слухання та інші комунікативні події, присвячені правам військових. Важливим є також партнерство з українськими та міжнародними організаціями у сфері соціального забезпечення військових, підтримка громадських об'єднань та благодійних організацій через консультивання, навчання та технічну підтримку. Пріоритетними інструментами у цій сфері мають бути нефінансові ресурси, такі як соціальний діалог, громадська ініціатива, демократичний цивільний контроль та громадські консультації.

9. Громадські організації, що об'єднують військовослужбовців, повинні представляти інтереси військових, здійснювати контроль за дотриманням їхніх прав, брати участь у поліпшенні їхнього соціально-економічного становища та надавати правову допомогу, зокрема консультації, складання апеляцій та представництво у судових справах. Також вони мають впливати на кадрові питання, вирішувати житлові й інші соціальні проблеми, а також забезпечувати реальний правовий і соціальний захист. Для цього необхідно передбачити участь представників таких організацій у атестаційних та житлових комісіях [75].

Однією з актуальних проблем військовослужбовців залишається недосконалий механізм вирішення питання житла. Чинні законодавчі акти, такі як «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», поки що не забезпечують необхідних норм для захисту прав учасників бойових дій. Недосконалість чинного законодавства у сфері правового забезпечення соціального захисту військовослужбовців та недостатнє фінансування спричиняють низький рівень соціальних гарантій, що негативно позначається на довірі до органів влади [67].

Для покращення соціального становища військових та посилення мотивації до служби необхідно вдосконалити систему соціального захисту з урахуванням практик країн НАТО. Корисним є також залучення позабюджетних ресурсів для фінансування програм соціального захисту військовослужбовців, оскільки наявні бюджетні кошти не повною мірою задовольняють потреби цієї сфери. Необхідно стимулювати інвестиції держави та органів місцевого самоврядування у створення сучасної реабілітаційної інфраструктури для медичної допомоги військовим [20].

Розробка комплексної державної програми забезпечення житлом, а також створення реєстру військовослужбовців, які потребують службового чи приватного житла, стане важливим кроком у цьому напрямку. Крім того, варто побудувати систему, яка забезпечить спільну відповідальність держави та місцевих органів у наданні страхових гарантій для місцевих жителів-військових, які беруть участь у бойових діях.

3.3. Впровадження механізму соціального захисту військовослужбовців в Україні в сучасних умовах

Для створення цілісного механізму соціального захисту військовослужбовців, який би відповідав основним вимогам держави та суспільства, можна виділити такі його функції:

1. Соціально-інтеграційна функція – об'єднує суспільство навколо спільних цінностей та соціальних завдань.
2. Соціально-регулятивна функція – забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері соціального захисту.
3. Соціально-захисна функція – створює умови для захисту соціальних прав військовослужбовців.
4. Соціально-організаційна функція – відповідає за систематизацію заходів соціальної підтримки.
5. Соціально-адаптивна функція – полегшує інтеграцію військовослужбовців у цивільне життя після служби [24].

Задля реалізації цих функцій потрібно створити окремі підсистеми, які сприятимуть їхній ефективній роботі в загальній структурі соціального захисту.

1. Суспільно-політична підсистема: її головна функція — соціальна інтеграція, яка спрямована на формування соціальної структури, заснованої на принципах соціальної справедливості. Вона забезпечує розподіл та споживання ресурсів відповідно до прийнятої моделі суспільних відносин. Ця підсистема має стратегічне значення для всієї системи соціального захисту військових, оскільки підтримує національну безпеку як ключовий елемент державного суверенітету.
2. Правова підсистема: виконує регулятивну функцію, спрямовану на створення та впровадження правових норм, які забезпечують соціальні права та взаємини військовослужбовців. Ця підсистема включає всі аспекти нормативного забезпечення з боку органів влади для захисту прав військових.
3. Фінансово-економічна підсистема: Ця підсистема виконує соціально-захисну функцію, забезпечуючи систему матеріальними та кадровими

ресурсами. Вона реалізує права та гарантії, встановлені правовими нормами, і надає підтримку військовослужбовцям та їхнім родинам у вигляді соціальних послуг, допомоги та пільг [77].

4. Організаційна підсистема: Виконує соціально-організаційну функцію, координуючи роботу соціальних установ і служб, які задовольняють матеріальні та духовні потреби військових і їхніх сімей.

5. Партисипаторна (громадська) підсистема: Забезпечує соціально-адаптивну функцію, сприяючи залученню військовослужбовців до процесу соціального захисту. Вона надає можливості для активної участі у громадському житті, допомагаючи інтегруватися у суспільство після завершення служби [77].

Соціальна підтримка військовослужбовців та їхніх родин розглядається як комплекс заходів, що включає матеріальне забезпечення і соціальний супровід, які здійснюються через надання певних соціальних послуг. Серед таких послуг є: адаптація військовослужбовців та їхніх родин до умов військової служби; представлення інтересів військових в органах влади; надання консультацій стосовно прав, пільг та гарантій; соціальна реабілітація й адаптація; підготовка військовослужбовців до переходу на цивільне життя після завершення служби тощо [4].

Для досягнення цих цілей у Збройних Силах України (ЗСУ) впроваджено такі заходи:

- започатковано діяльність соціальних працівників у військових підрозділах;
- посилено соціальну складову роботи ТЦК та СП;
- налагоджено співпрацю між посадовцями військових частин, ТЦК та СП із державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими об'єднаннями з метою соціального супроводу військовослужбовців та їхніх родин;
- запозичено досвід країн-партнерів, зокрема США, Канади, Великої Британії та інших членів НАТО [75].

Пріоритетні напрями в соціальному супроводі ЗСУ включають: підготовку фахівців із соціальної роботи; підготовку спеціалістів військових частин, ТЦК та СП у питаннях супроводу військовослужбовців та їхніх родин, родин загиблих, зниклих безвісти та полонених; постійний моніторинг соціального і правового захисту військових, оперативне реагування на їхні потреби; співпрацю з Міністерством соціальної політики для запровадження патронатних служб у військових частинах з метою підтримки військових та комунікації з їхніми родинами; співробітництво з Міністерством у справах ветеранів України у межах запровадження системи адаптації військових до цивільного життя після служби [5].

Трансформація існуючої системи соціального захисту в умовах війни насамперед передбачає посилену увагу до питань соціального супроводу військовослужбовців, членів їхніх родин, а також сімей загиблих, зниклих безвісти й полонених. На сьогодні важливо не лише підтримувати соціальну стабільність у військових частинах та підрозділах, а й запобігати кризовим ситуаціям, зменшувати ймовірність конфліктів та напруженості в родинах військових. Підвищення рівня соціального захисту та гарантій для військовослужбовців має сприяти підвищенню привабливості військової служби в ЗСУ. Соціальна підтримка військовослужбовців і членів їхніх родин є важливим чинником для забезпечення готовності військ (сил) до виконання поставлених завдань. Професійна і висококваліфікована робота відповідальних осіб у військових частинах та ТЦК і СП є необхідною умовою для досягнення такого результату [75].

Термін «соціальний супровід» часто зустрічається у наукових, науково-методичних джерелах і нормативно-правових актах, пов'язаних із соціальною роботою, соціальним захистом та соціальними послугами. В Україні цей підхід з'явився наприкінці 1990-х років, а вперше був використаний у 1998 році під час соціального експерименту зі створення інституту прийомної сім'ї [6]. Сучасні концепції соціального супроводу, відображені в науково-методичних матеріалах, законодавстві України та практиці соціальних служб, дозволяють

виділити ключові аспекти, які варто враховувати при визначенні поняття «соціальний супровід військовослужбовців та членів їхніх родин»

У соціальній роботі з військовослужбовцями можна виділити такі основні положення щодо соціального супроводу:

- це специфічна форма соціальної роботи, яка має індивідуальний підхід та надає комплекс соціальних послуг;
- об'єктами супроводу, або клієнтами соціальних служб, є особи чи сім'ї, що перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО);
- спрямована на вирішення конкретних потреб окремої особи або сім'ї;
- основною метою є створення умов, за яких особа чи сім'я зможуть самостійно вирішувати свої проблеми, а не лише їх усунення [26].

Виходячи з цих принципів, пропонується таке розуміння технології соціального супроводу для військовослужбовців і їхніх родин: це комплекс послідовних дій, що здійснюються соціальними працівниками для подолання складних життєвих обставин, з якими стикаються військові та їхні сім'ї. Алгоритм починається з виявлення індивідуальних проблем та потреб військовослужбовців і їхніх родин. Далі ухвалюється рішення щодо надання необхідної матеріальної допомоги та різноманітних соціальних послуг для вирішення виявлених проблем. Наступний крок включає моніторинг та оцінку якості наданих послуг, що дозволяє визначити ефективність соціального супроводу, роботу соціальних служб, рівень задоволеності клієнтів. Посадові особи військових частин, а також ТЦК і СП здійснюють соціальний супровід у рамках окремих напрямів соціального та правового захисту військовослужбовців і їхніх родин у ЗСУ [75].

Серед ключових підходів до визначення проблем і потреб військовослужбовців та їхніх родин виділяються такі напрямки:

- Індивідуальна робота з військовослужбовцями та їхніми родинами, які потребують посиленої допомоги та підтримки.

- Забезпечення роботи «гарячих ліній» і телефонів довіри, оперативний розгляд звернень, скарг і пропозицій громадян щодо соціального та правового захисту.

- Організація моніторингу соціальних процесів у військових частинах і підрозділах, спрямованого на запобігання виникненню та нейтралізацію випадків соціальної напруги.

- Проведення цільових соціологічних опитувань та досліджень у військовому середовищі [75].

Детальніше розглянемо ці напрямки:

Індивідуальна робота з військовослужбовцями та їхніми родинами, які потребують підвищеної підтримки. Адресний підхід полягає у наданні соціальної допомоги тим, хто її найбільше потребує, з урахуванням матеріального стану і сукупного місячного доходу. Це підтверджується відповідними документами та перевіряється шляхом обстеження матеріального стану осіб і їх доходів [32].

Основні методи визначення адресності соціальної допомоги включають:

- Перевірка засобів існування. Соціальна допомога надається лише тим особам, чий дохід є нижчим за встановлений рівень добробуту, що обчислюється з урахуванням усіх доступних джерел доходу.

- Категоріальний підхід. Відповідно до цього підходу, допомога надається окремим соціально-демографічним групам або категоріям населення, що найбільше її потребують.

- Самовизначення отримувача. Особи самі приймають рішення, чи скористатися їм пропонованою допомогою [26].

Організація Call-центру та гарячої лінії. Для забезпечення ефективного зворотного зв'язку та швидкого реагування на пропозиції, заяви, скарги та звернення військовослужбовців, членів їхніх сімей та інших громадян в Апараті Головнокомандувача ЗСУ та Генеральному штабі ЗСУ функціонує Контактний центр (Call-центр). У військових частинах створено гарячі лінії та телефони довіри. Основні завдання включають прийом і реєстрацію звернень, надання

консультацій з питань компетенції ЗСУ, а також створення бази відповідей на типові запити. Звернення до Call-центру приймаються за багатоканальним телефоном 0 800 50 04 10.

Моніторинг соціальних процесів. Моніторинг у підрозділах і частинах ЗС України здійснюється для збору даних про соціальні процеси, що відбуваються серед військових та їхніх родин, виявлення факторів, які на них впливають. Це передбачає ведення соціальних паспортів у військових частинах і гарнізонах (Наказ МО України №27 від 19.01.2016), проведення військово-соціологічних досліджень, збір і узагальнення статистичних даних про статус учасника бойових дій, проходження служби, необхідні заходи для забезпечення пільг і гарантій при звільненні з військової служби [75].

Органи військового управління мають право збирати, обробляти й узагальнювати інформацію щодо соціального й правового захисту військових та їхніх родин, а також про гендерну рівність та діяльність громадських інститутів у ЗС України. Обробка персональних даних здійснюється зі згоди суб'єктів, із дотриманням Закону України «Про захист персональних даних» щодо конфіденційності та безпеки інформації.

Організація та проведення цільових військово-соціологічних досліджень є важливим аспектом для аналізу соціальних процесів у військових підрозділах. Військово-соціологічне дослідження включає систематичний набір методологічних, методичних та технічних процедур, спрямованих на отримання достовірної інформації про соціальні явища, що відбуваються серед військовослужбовців [24].

Головною метою таких досліджень є моніторинг соціальних процесів у військових частинах, оцінка умов і факторів, що безпосередньо чи опосередковано впливають на морально-психологічний стан особового складу, аналіз взаємовідносин у малих групах. Це дозволяє надати керівництву військових органів практичні рекомендації для покращення морального клімату в підрозділах та зменшення негативних впливів.

Дослідження базуються на принципах добровільної участі респондентів, що мають право знати, яка інформація збирається і як вона використовуватиметься. Отримані дані передаються органам військового управління лише в узагальненій формі з дотриманням принципів конфіденційності та етичних норм [75].

Соціометрія є одним з ефективних методів, що застосовується для аналізу соціальних процесів у військових підрозділах. Він дозволяє дослідити міжособистісні відносини в групах, реєструючи взаємні почуття симпатії або антипатії серед членів підрозділу. Результати таких досліджень фіксуються у вигляді звітів або довідок, що стають підґрунтям для прийняття рішень.

Головний акцент досліджень – це вивчення потреб військовослужбовців та їхніх родин на загальному рівні, що сприяє формуванню державної політики та законотворчої діяльності у сфері соціального захисту військовослужбовців. Проте кожне звернення та окремий випадок розглядаються індивідуально, вимагаючи додаткової оцінки та побудови індивідуальної траєкторії підтримки для кожного клієнта [74].

Таким чином, опрацювання усіх складових підсистем дозволяє розробити інтегровану систему соціального захисту військовослужбовців, засновану на принципах суспільної взаємодії, де кожна підсистема функціонує, забезпечуючи структурно-функціональну взаємодію та регулювання внутрішніх відносин у кожній складовій частині (рис. 3.4).

Загальний механізм соціального захисту військовослужбовців включає декілька підсистем, які є самостійними функціональними складовими, зокрема суспільно-політичну, правову, фінансово-економічну та організаційну підсистеми. Ці підсистеми функціонують за рахунок державних та військових структур, забезпечуючи формальне управління та реалізацію соціальних гарантій.

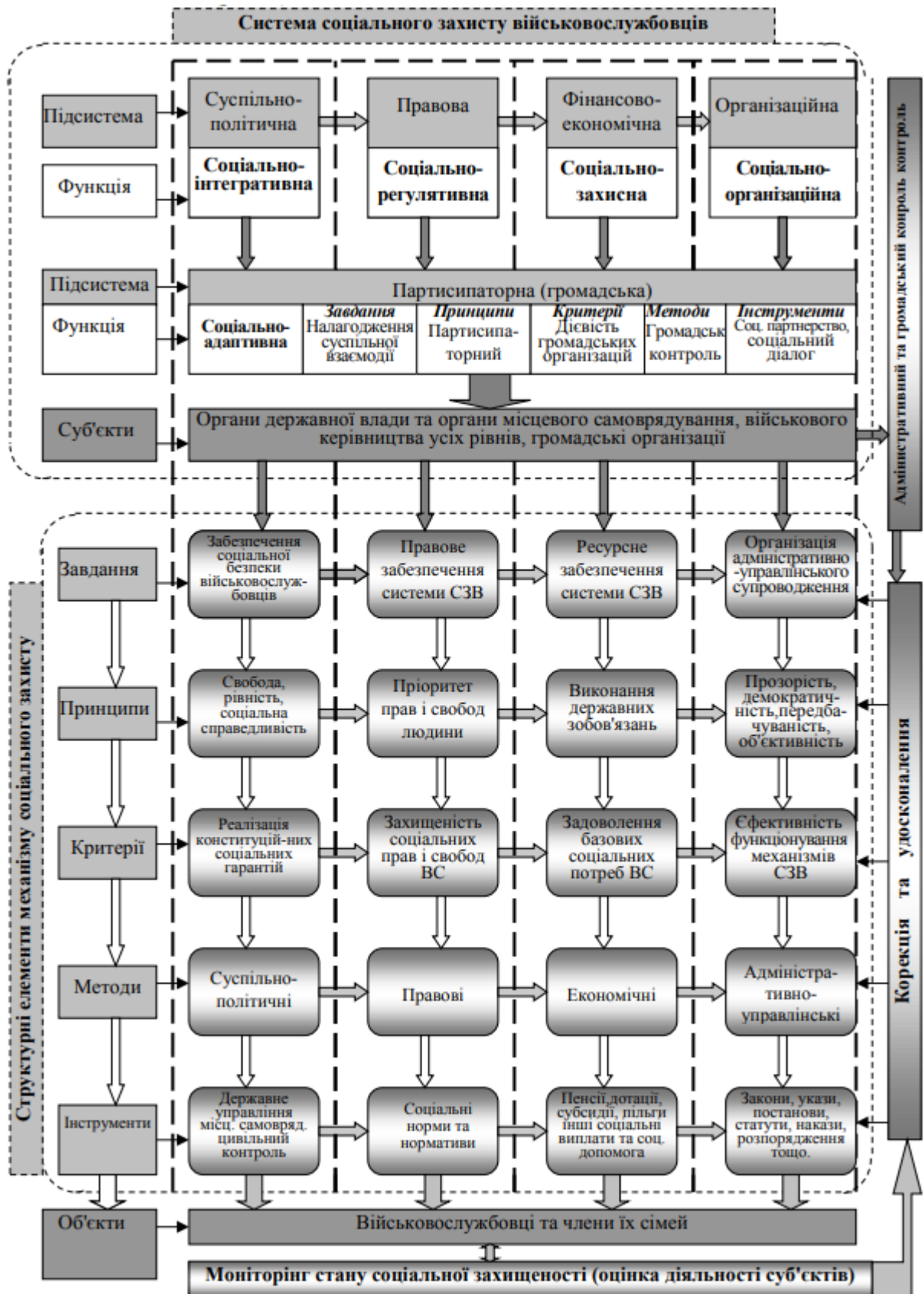

Рис. 3.4. Механізм соціального захисту військовослужбовців [67]

Однак сучасні підходи до управління вимагають інтеграції принципів самоорганізації та неформальної взаємодії. Тому додатковою підсистемою, яка виконує функції підтримки та «запускає» роботу інших компонентів, є підсистема неформальної самоорганізації. Вона створює канал «неформальний контроль – суб'єкти управління» і сприяє побудові моделі партисипаторного управління, де військовослужбовці й інші зацікавлені групи можуть брати участь у процесах прийняття рішень [67].

Така структура забезпечує паралельну роботу формальних і неформальних механізмів, створюючи умови для гнучкого реагування на соціальні запити та проблеми військовослужбовців. Кожна з підсистем відіграє свою функціональну роль у механізмі: управління, регулювання, реалізація рішень, контроль, а також підтримка, заборона та обмеження, що дозволяє побудувати комплексну систему соціального захисту. Інноваційні складові цієї системи, представлені громадськими об'єднаннями, відіграють важливу роль у плануванні та здійсненні цивільного контролю за функціонуванням соціального захисту військовослужбовців.

Таким чином, механізм соціального захисту військовослужбовців набуває рис інтегрованої моделі, в якій поєднуються офіційні державні структури та канали неформальної самоорганізації, що посилює ефективність управління і відповідає вимогам сучасних умов.

ВИСНОВКИ

Проведене в межах магістерської роботи дослідження проблем соціального захисту військовослужбовців в Україні дозволило зробити наступні висновки.

1. Соціальний захист військовослужбовців є невід'ємною складовою військової системи країни. Військовослужбовці забезпечують національну безпеку та виконують важливі завдання, тому вони повинні мати гарантовані соціальні пільги та підтримку. Соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей в Україні представляє собою діяльність (функцію) держави, спрямовану на встановлення системи соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

З'ясовано, що публічне управління соціальним захистом військовослужбовців є складною та багатогранною системою, що потребує постійного вдосконалення та адаптації до сучасних викликів. Головною метою цієї системи є забезпечення належних умов життя військових та їхніх сімей, зокрема через матеріальну підтримку, медичне обслуговування, житлове забезпечення та реабілітацію після служби. Основні принципи, такі як законність, рівність, адресність та комплексність, забезпечують ефективність цієї системи соціального забезпечення.

2. Встановлено, що в Україні законодавство у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей почало формуватися практично одразу після проголошення незалежності. Ключовий закон у даній сфері «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» було прийнято вже у грудні 1991 р. У подальшому до нього багато разів вносилися зміни покликані посилити рівень соціального захисту. Обов'язок держави щодо забезпечення соціального захисту громадян України, які перебувають на службі

у ЗСУ та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей закріплено у статті 17 Конституції України. Також, існує досить велика кількість законодавчих актів, що регламентують питання соціального захисту військовослужбовців, а саме «Про Збройні Сили України»; «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби в зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей»; «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» тощо.

3. Зазначимо, що кількість пільг визначених у законодавстві України для військовослужбовців є достатньо великою. Соціальний захист військовослужбовців реалізується через різноманітні види та способи, такі як соціальне страхування, соціальна допомога, надання пільг і підтримки, житлове забезпечення та інші заходи. Зазначена система соціального захисту має значний вплив на якість життя військовослужбовців та їхню морально-психологічну стабільність. Пільги для військовослужбовців забезпечують фінансування виключних прав, матеріальні гарантії – задоволення соціальних прав на рівні соціальних стандартів з урахуванням особливих обставин, а компенсації визначають виплати за невикористанні соціальні права. Спільним у цих засобах фінансово-правового захисту є: їх гарантування державою, конституційними нормами; джерело фінансування – бюджетний закон; порядок виплат, організація та управління що покладається на Кабінет Міністрів України та діяльність інших органів публічної адміністрації.

Разом із тим, на сьогодні, деякі положення щодо соціального захисту військовослужбовців залишаються декларативними. Хоча наші військовослужбовці законодавчо наділені державою особливим соціальним статусом з різноманітними правами, пільгами, компенсаціями та гарантіями, на практиці не може забезпечити їхню повну реалізацію через брак необхідної економічної бази, достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму

реалізації цих гарантій і пільг, вимагаючи при цьому повного та якісного виконання військовослужбовцями своїх обов'язків.

4. Проведено оцінку державної політики щодо соціального захисту військовослужбовців, встановлено, що фінансування Збройних Сил України та всіх заходів, пов'язаних із соціальним захистом військовослужбовців покладається на Державний бюджет України. У Державному бюджеті України на 2023 рік видатки на оборону складають більш 70 % загального обсягу видатків. Проте деякі норми Державного бюджету України на 2023 рік щодо соціального захисту військовослужбовців, хоча і виступають регулятивними та уповноважуючими, але мають загальний та абстрактний зміст.

Проблеми фінансово-правового захисту особливих соціальних прав військовослужбовців пов'язані, по-перше, з проблемами дефіциту державного бюджету, по-друге, з розподілом бюджетних коштів, розпорядником яких встановлено Міністерство оборони України, наявний обсяг коштів якого є, безумовно, наслідком розподілу державних видатків взагалі в бюджетному процесі і залежить від обсягу видатків та впливу різних політичних, економічних та інших факторів.

Проаналізовано стан пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні та Дніпропетровській області. Встановлено, що динаміка видатків Пенсійного фонду України, призначених військовослужбовцям щороку зростає. Однак, солідарний рівень пенсійної системи не забезпечує гідного рівня життя даній категорії пенсіонерів, середній рівень пенсійних виплат військовослужбовцям по Україні у 2022 році становив 8500 грн, (у Дніпропетровській області – 8213,9 грн.) Встановлено, що найвищий середній розмір пенсій військовослужбовцям в Україні та Дніпропетровській області у період з 2019 по 2022 рр. простежується в категорії виплат по інвалідності, а найнижчий – пенсійні виплати у разі втрати годувальника. Найбільше зростання середнього розміру пенсій за аналізований період 2019 –2022 рр. відбулося у пенсіонерів військовослужбовців, що отримують пенсії за вислугу років, а найменше – у членів сімей військових, що отримують пенсії у разі втрати

годувальника. Не зважаючи на абсолютне зростання обсягів фінансування соціального захисту військовослужбовців в Україні, все ж таки залишається багато невирішених питань щодо їх підтримки.

Відтак, для покращення даної ситуації перш за все варто переглянути розміри прожиткового мінімуму для непрацевдатних осіб, адже саме від цього показника і залежать мінімальні розміри пенсійних виплат для військовослужбовців та членів їх сімей. Доцільно також суттєво підвищити розмір заробітної плати військовослужбовцям як бази нарахувань для майбутніх пенсійних виплат. Завдяки його збільшенню потенційні пенсіонери військовослужбовці зможуть брати участь у недержавному (добровільному) пенсійному забезпеченні, яке дозволить накопичити їхні кошти та забезпечити гідну старість. Пропонуємо також запровадження для військовослужбовців спеціального накопичувального пенсійного рахунку (у вигляді професійної пенсійної схеми), враховуючи світову практику, де зберігатимуться їхні кошти, інвестуватимуться і тим самим приносять додатковий дохід.

5. Проаналізована система соціального захисту військовослужбовців на прикладі Черкаської селищної ради Новомосковського району. Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) є ключовим структурним підрозділом Черкаської селищної ради, що виконує важливу роль у забезпеченні доступу громадян до соціальних та адміністративних послуг

Важливою частиною діяльності ЦНАП є надання послуг для військовослужбовців. Це включає: прийом заяв на отримання пільг та соціальних допомог; консультації щодо прав та обов'язків військовослужбовців, а також членів їхніх родин; оформлення документів для отримання соціальних виплат, допомог, компенсацій; координація з іншими державними структурами для спрощення процедур отримання пільг.

Для вирішення соціальних викликів була розроблена програма підтримки сімей загиблих учасників бойових дій, які загинули (померли) під час служби в зоні проведення антитерористичної операції або операції об'єднаних сил, а також під час дії воєнного стану в Україні на період 2022-2025 років (нова

редакція). Ця програма включає в себе комплекс заходів на місцевому рівні, спрямованих на фінансову, соціальну, психологічну та іншу підтримку родин загиблих. Вона націлена на вирішення питань матеріального забезпечення членів сімей учасників бойових дій, які загинули під час виконання службових обов'язків.

Незважаючи на наявність ефективної системи соціального захисту військовослужбовців у Черкаській селищній раді та її ЦНАП, існує низка викликів, що потребують вирішення. До таких викликів можна віднести: недостатність фінансових ресурсів для повного забезпечення потреб військовослужбовців; відсутність належної координації між державними структурами, що призводить до дублювання або уповільнення надання послуг; обмеженість інфраструктури для реабілітації та соціальної адаптації ветеранів та військовослужбовців.

6. Визначені основні проблем публічного управління соціальним захистом військовослужбовців в Україні, серед яких: недостатнє фінансування; бюрократія та корупція; низька якість послуг; недосконалість законодавчої бази; недостатня психологічна підтримка.

7. Дослідження зарубіжного досвіду показало, що найефективніша та найбільш розвинена система соціального та грошового забезпечення військовослужбовців діє в США та країнах НАТО. В таких країнах, як США, Німеччина, Франція, існують гарантовані соціальні виплати для військовослужбовців, які забезпечують стабільний рівень доходів та соціального захисту. Особливо це стосується податкових пільг, які надаються американським військовослужбовцям у межах окремих податкових норм, незважаючи на загальну складну систему оподаткування.

Таким чином, розвинені країни створюють комплексні системи соціальних гарантій для військовослужбовців та їхніх родин, забезпечуючи їм належні умови для якісного виконання службових обов'язків та достойного рівня життя.

Важливо зазначити, що в кожній країні існує спеціальний орган, відповідальний за формування та реалізацію державної політики щодо ветеранів

війни. Це є прерогативою органів державної влади, які самостійно або через свої управління при міністерствах, а також у співпраці з іншими міністерствами та комітетами, вирішують ряд ключових питань, зокрема щодо статусу, пенсійного та соціального забезпечення ветеранів

Реформування системи соціального захисту військовослужбовців ЗС України має відбуватися із застосуванням успішного досвіду країн Західної Європи та США зважено, ґрунтуватися на глибоких правових та історичних дослідженнях, відповідати українським реаліям, можливостям і вимогам сьогодення.

9. Розроблено загальний механізм соціального захисту військовослужбовців на основі принципу суспільної взаємодії у вигляді інтегрованої сукупності складових, що поєднує головні чинники соціального захисту, у тому числі й підсистеми, що забезпечують структурно-функціональну взаємодію, та елементи структури, які регулюють відносини усередині кожної окремої підсистеми.

Кожному військовослужбовцю держава має забезпечити належний рівень матеріальної, грошової та іншої підтримки, що відповідає специфіці військової служби. Це сприяє закріпленню висококваліфікованих кадрів та підвищенню оборонного потенціалу країни. У нинішніх умовах війни з Росією українські військові відіграють ключову роль у захисті держави, сприяючи відновленню її територіальної цілісності та суверенітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник української мови / упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2015. 767 с.
2. Лахтадир С. Правові гарантії захисту прав і свобод військовослужбовців. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 17–21. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.5.03>
3. Максимович Р. О. Нормативно-правові гарантії прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Вип. 32. Ч. 2. Том 1. С. 113–117.
4. Мороз В.П., Мінка Т.П. Адміністративно-правове забезпечення реалізації права осіб з інвалідністю на отримання електронних послуг у сфері міграції та громадянства. *Право, публічне управління та адміністрування*. 2022. № 5. С. 25-31.
5. Одноразова грошова допомога у разі встановлення інвалідності. *Армія Inform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/06/14/odnorazova-groshova-dopomoga-u-razi-vstanovlennya-invalidnosti/>.
6. Пенсії військовослужбовцям. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/poslugi/vydupensij/pensiyi-za-okremimi-zakonami/pensiyi-vijskovosluzhbovtsyam/>.
7. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України, та членів їхніх сімей: Закон України від 15.06.2004 № 1763-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 36. Ст. 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15>
8. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 48. Ст. 409. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>

9. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992р. №2262-ХІІ: станом на 26жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>
10. Про порядок надання пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.1994 № 94. Урядовий кур'єр. 19.02.1994. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94-94-п#Text>
11. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011–ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 15. Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.
13. Прокопчук І. Т. Правове регулювання пенсійного забезпечення військовослужбовців. *Юридична наука*. 2023. № 5. С. 132–141. URL: <https://legal.nam.edu.ua/journal/n-5-2023.pdf>.
14. Сенік І. В. Соціальний захист населення України у 2022 році: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2023. 116 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2023.pdf.
15. Сенік І. В. Соціальний захист населення України у 2021 році: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 122 с. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2022.pdf.
16. Сидоренко А. Соціальний захист членів сімей військовослужбовців в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 151–155. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.06.27>.

17. Синчук С. М. Правові ознаки соціальних пільг у сфері соціального забезпечення. *Держава та право*. 2012. Вип. 66. С. 301–306.
18. Сирота І. М., Корнілова О. В. Порядок призначення та перерахунку пенсій особам, звільненим із військової служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 207–209. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2019/50.pdf
19. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <http://sum.in.ua/s/kompensacija>
20. Соколенко Є. У Раді прокоментували додаткові виплати військовим ЗСУ. 21.04.2023. www.unian.ua/war/u-radi-prokomentuvali-dodatkovyi-viplati-viyskovih-zsu-12227451.htm
21. Топ-10 корупційних ризиків під час забезпечення житлом військовослужбовців та шляхи їх подолання. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. Департамент запобігання та виявлення корупції, 2022. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/77f56bcb-3dbf4508-8d3b-e00a53e6e758.pdf>.
22. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2023. №4. С.151–156. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2023/4/29.pdf>.
23. Шаптала Н. Гарантії забезпечення соціального захисту прав людини: практика Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/index.php?id=168064>
24. Шкуропацький О. І. Світовий досвід адміністративно-правового регулювання соціального захисту офіцерського складу збройних сил України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2022. Вип. 22. С. 118–122. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/download/9658/9177>
25. Матвеева Ю. Окремі аспекти соціального захисту військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право в умовах війни*. URL: <https://law-in->

war.org/okremi-aspekty-soczialnogo-zahystu-vijskovosluzhbovczivv-umovah-voennogo-stanu/

- 26.Алещенко В. І. Соціальна політика в Збройних Силах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Наука і оборона*. 2024. № 2. С. 38 – 44.
- 27.Андрюшин О. Часу на експерименти з вихованням в армії не залишається *Народна армія*. 2023. 14 жовтня. С.11-14
- 28.Воєнна доктрина України : затв. Указом Президента України від 15 червня 2004 р. № 648/2004. *Президентський вісник*. 2004. № 14. С.11-21
- 29.Держава і соціальний захист військовослужбовців: права і гарантії *Народна армія*. 2022. 1 квітня. С.2-4
- 30.Карпенко М. І. Система і повноваження органів, які здійснюють правову роботу у Збройних Силах України. *Правова робота в Збройних Силах України : навч. посіб. / за заг. ред. В.І. Кириленка. К. : РВЦ «Військовий інститут», 2021. 408 с.*
- 31.Концепція соціальної політики у Збройних силах України. *Армія України*. 2023. 26 травня. С. 17-19
- 32.Корольов С. С. Реформування Збройних Сил України: актуальні питання соціального захисту військовослужбовців служби за контрактом. *Війни ХХІ століття і оборонна політика держави : зб. матер. наук.-пр. конф. – К.: НАОУ, 2023. Т. 2. С. 215 – 223.*
- 33.Корольов С. С. Соціальні проблеми військовослужбовців при переході Збройних Сил України на контрактну основу. зб. матер. наук.-пр. конф. *«Система морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил): сучасний стан та перспективи розвитку»*. К. : НАОУ, 2005. Т. 3. С. 16 – 20.
- 34.Корольов С. С. До питання ролі і місця пільг у системі соціальних гарантій військовослужбовців Збройних Сил України. *Труди академії*. – 2024 № 66. С. 303–307.
- 35.Корольов С. С. Проблеми соціального захисту населення та його стан серед військовослужбовців на початковому етапі реформування Збройних

Сил України. Вісник Київського славістичного університету. 2022. № 27. С. 77–83.

- 36.Корольов С. С. Соціальні гарантії військовослужбовців Збройних Сил України в період їх реформування як проблема правового врегулювання . *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2023. № 2. С. 189–195.
- 37.Корольов С. С. Створення та розвиток системи соціальних гарантій ветеранам війни (історичний аспект). *Труди академії*. 2022. № 63. С. 244–249.
- 38.Марко І. І. Грошове забезпечення: тенденції і перспективи. *Військо України*. 2023. № 9 – 10. С. 12 – 13.
- 39.Міністерство соціальної політики України URL: <http://www.mlsp.gov.ua//dsvv.gov.ua/pro-derzhavnu-sluzhbu/orhanizatsijno-planova-robota/osnovni-napryamy-diyalnosti.html>.
- 40.Мунтіян В. І. Економіка і оборонні витрати : монографія / В. І. Мунтіян. – К. : Варта, 2018. – 464 с.
- 41.Про затвердження Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : наказ Міністра оборони України від 11.06.2008 р. № 260. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0638-08>.
- 42.Нові горизонти захисту соціальних прав військовослужбовців // *Народна армія*. 2023. 21 квітня. С. 21-24
- 43.Основи законодавства України : підручник / за ред. А.Т. Балана. Львів : Веселка, 2012. 411 с.
- 44.Пашинський В. Й. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні. *Право України*. 2023. № 4. С. 39 – 42.
- 45.Попов В. Соціальний захист і основні напрямки його здійснення у військовому середовищі. *Армія України*. 2023. 5 березня. С. 4.
- 46.Посилення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей на період до 2025 року // *Військо України*. 2023. № 7. С. 23-25.

47. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища. *Митна справа*. 2023. № 5 (89). С. 204 – 209.
48. Сасько О. Держава і соціальний захист військовослужбовців. *Армія України*. 2023. 20 травня. С. 31-36
49. Собков В. Соціальний захист військовослужбовців – пріоритетний напрям діяльності держави. *Народна армія*. 2024. 20 грудня. С.11-16
50. Стукаліна Н. Соціальний захист громадян, які перебувають на службі в Збройних силах України. *Армія України*. 2021. 11 березня. С.11-12
51. Ткачук Р. Соціальний захист – пріоритетний напрям державної політики *Народна армія*. 2021. 15 травня. С.10-13
52. Шишлюк М. О. Матеріальне забезпечення у зв'язку з необхідністю компенсації окремих видатків як додатковий вид соціального захисту військовослужбовців. *Трудове законодавство : шляхи реформування*. 2023. С. 281 – 283.
53. Щербінін О. М. Удосконалення законодавства щодо соціального захисту військовослужбовців: сучасний стан та перспективи. *Право військової сфери*. 2023. № 1. С. 19 – 21.
54. Хомчак назвав пріоритети ЗСУ на 2020 рік // Укрінформ. – 9 жовтня 2019 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2795832-homcak-nazvav-prioriteti-zsu-na-2020-rik.html>.
55. Чимишенко С. М. Вирішення проблемних аспектів бюджетного фінансування житлового забезпечення військовослужбовців. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. Серія 1, Економіка : збірник наукових праць. – Чернігів, 2023. № 4 (16) С. 208-212.
56. Чимишенко С. М. Диверсифікація джерел житлового забезпечення військовослужбовців. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка* / відп. ред. В. Д. Базилевич. Київ, 2013. Вип. 148. С. 64–67.

- 57.Чолій С. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні. *Ідеологія і політика*. 2022. № 2 (10). С. 25-60.
- 58.Чубар І. Ю. Правове регулювання житлового забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей. *Юридична наука*. 2022. № 12. С. 120-127.
- 59.Щербінін О. М. Удосконалення законодавства щодо соціального захисту військовослужбовців : сучасний стан та перспективи. *Право військової сфери*. 2024. № 1. С. 19-21.
- 60.Які послуги безоплатно надають ветеранам АТО/ООС та членам їхніх родин *Арміяinform*. – листопад 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/11/27/yaki-poslugy-bezoplatno-nadayut-veteranam-ato-oos-ta-chlenam-yihnih-rodyn>.
- 61.Автушенко І. Військовослужбовці та члени їх сімей як об'єкт соціального і правового захисту в умовах формування Збройних сил України (1991 – 1996 рр.). *Етнічна історія народів Європи*. 2023. Вип. 40. С. 103-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/-eine_2023_40_18.
- 62.Автушенко І. Б. Державна політика України щодо соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей (1991 – 2014 рр.) : монографія / І. Б. Автушенко. – Київ : ІНКОС, 2019. – 415 с.
- 63.Автушенко І. Забезпечення житлом військовослужбовців України та членів їх сімей (1996 – 2011 рр.) / І. Автушенко // *Етнічна історія народів Європи*. – 2015. – Вип. 45. – С. 110-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2015_45_19.
- 64.Автушенко І. Нормативно-правова база соціального захисту військовослужбовців Збройних сил України / І. Автушенко // *Гілея: науковий вісник*. – 2013. – № 73. – С. 66-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_73_29.
- 65.Автушенко І. Б. Система соціального захисту військовослужбовців збройних сил України як гарантія безпеки держави (1991 – 2013 рр.) / І. Б. Автушенко. // *Історія науки і біографістика*. – 2019. – Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2019_2_4.

- 66.Бадрак В. Професійна армія в Україні: питання політичної волі чи політики? / В. Бадрак // LB.ua. – 24 жовт. 2020. URL: https://rus.lb.ua/news/2020/10/24/468813_profesiyna_armiya_ukraini_pitannya.html.
- 67.Верба О. С. Соціальний захист військовослужбовців в Україні / О. С. Верба // Юридична наука. – 2012. – № 2. – С. 164-172.
- 68.Біла книга 2018 р. Збройні Сили України. – Київ: Міністерство оборони України, 2019. – 170 с.
- 69.Біла книга 2019 – 2020 рр. Збройні Сили України, Держспецтрансслужба. – Київ: Міністерство оборони України, 2021. – 196 с.
- 70.Висновок комітету Верховної Ради України з питань бюджету про розгляд законопроекту за реєстр. № 5236 від 12 березня 2021 р. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71396.
- 71.Висновок комітету Верховної Ради України з питань бюджету про розгляд законопроекту за реєстр. № 3874 від 16 липня 2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=69517.
- 72.Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років // Міністерство оборони України: офіц. сайт. – 11 січ. 2020 р. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/01/11/viziya-generalnogo-shtabu-zs-ukraini-shhodo-rozvitku-zbrojnih-sil-ukraini-na-najblizhchi-10-rokiv>.
- 73.За три роки з ЗСУ звільнилось 77 тисяч контрактників // Ukrainian Military Pages. – 21 жовт. 2020 р. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/10/77.html>.
- 74.Загороднюк А. Позиція держави – професійна, підготовлена і оснащена армія згідно зі стандартами НАТО 10 листопада 2019 р. // Міністерство оборони України : офіц. веб сайт. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2019/11/10/pozicziya-derzhavi-%E2%80%93profesijna-pidgotovlena-i-osnashhena-armiya-zgidno-zi-standartami-nato-andrij-zagorodnyuk>.
- 75.Кондратенко О. О. Організаційно-структурне забезпечення державного регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції /

- О. О. Кондратенко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». – 2018. – № 1 (53). – URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2018-1/doc/7/03.pdf>.
76. Кондратенко О. О. Міжнародний досвід щодо забезпечення державою соціальної захищеності ветеранів війни / О. О. Кондратенко // Держава та регіони : наук.-вироб. журн.; Сер. Державне управління. – 2018. – № 1 (61). – С. 102-106.
77. Кондратенко О. О. Модернізація державного регулювання соціального захисту учасників антитерористичної операції / О. О. Кондратенко // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування : електрон. наук. фах. вид. Херсон. нац. техн. ун-ту. – 2018. – № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_1/17.pdf.
78. Конституція (Основний Закон) України: від 20.04.1978р. No888-IX: станом на 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09#Text>.
79. Захистити трудові права демобілізованих учасників АТО. – 27.11.2015 URL: <http://dsvv.gov.ua/aktualni-pytannya/zahystyty-trudovi-prava-demobilizovanyh-uchasnykiv-ato.html>. – Назва з екрану.
80. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 31.03.2023 № 794–VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>